

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання науково-методичної
ради Миколаївського обласного Центру
туризму, краєзнавства та екскурсій
учнівської молоді від 30 травня 2019 року

Голова НМР

Т. АНДРІЙЧУК

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ департаменту освіти і науки
Миколаївської облдержадміністрації

08-08-2019 № 429

Навчальна програма
дослідницько-експериментального
напрямку
«Всесвітня історія»

м. Миколаїв – 2019

Автори: Морозова Ольга Станіславівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Програму затверджено на Вченій раді МОІППО, Протокол №3 від 26.02.08)

Рецензенти:

Котляр Юрій Вадимович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Міронова Ірина Сергіївна, доктор історичних наук, доцент кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс Всесвітньої історії покликаний зробити значний внесок у формування загальноосвітнього рівня школярів, які залучені до загальнолюдських цінностей, досягнень світової культури, які сприймають ідеали гуманізму і прагнуть до самовдосконалення.

Курс "Всесвітня історія" виконує такі завдання:

- дати слухачам основи знань про історичний шлях людства з давніх часів до наших днів в єдності загального, особливого та одиничного, конкретних фактів і цілісної картини світового розвитку;
- виробити підхід до суспільних явищ з позицій історизму, діалектичного розуміння багатогранності й суперечливості історії;
- розвивати вміння всебічно, критично аналізувати інформацію різноманітних історичних і сучасних джерел, самостійно, творчо усвідомлювати проблеми суспільного розвитку у минулому й сучасному;
- сприяти формуванню переконань і ціннісних орієнтацій учнів у системі "людина – суспільство – природа";
- розвивати інтерес і повагу до світової й вітчизняної історії та культури.

Особливістю науково-методичного змісту курсу є узагальнення історичного розвитку людського суспільства від первісної епохи до сучасності з виділенням розділів: Первісна епоха, Стародавній світ, Середньовіччя, Нові часи, Новітня історія. У кожному розділі вивчаються переважно політико-соціальні аспекти: особливості соціального ладу, соціального і державного управління, системи влади, міжнародних відносин і світової політики в окремі періоди, сучасне становище континентів і країн.

Курс всесвітньої історії якнайтісніше пов'язаний з іншими науками, зокрема з історією України, психологією, соціологією, філософією, економічною теорією, юридичними науками, політологією, історією політичної думки, міжнародними відносинами, статистикою, мовознавством та літературознавством тощо. На відміну від них всесвітня історія розглядає процес розвитку суспільства в цілому, аналізує всю сукупність явищ суспільного життя, всі його сторони (економіку, політику, культуру, побут і т.п.) в їхньому зв'язку і взаємозумовленості. У той же час кожна з існуючих наук (суспільних, економічних, технічних) за час розвитку людського суспільства пройшла свою історію.

Даний курс виконує кілька соціально значущих функцій: пізнавальну, практично-політичну, світоглядну й виховну. Методологічними підвалинами змісту курсу є цивілізаційний, культурологічний, стадіально-регіональний підходи. Принципами вивчення історичних фактів є принципи історизму, об'єктивності, соціального підходу, альтернативності.

Слухачі повинні знати:

- у загальних рисах всесвітню історію від початків становлення людства до наших днів;

– особливості історії на кожному новому етапі; специфіку розвитку американських, африканських, азіатських та європейських країн; характер їх міжнародних зв'язків;

– причини й уроки утворення та розпаду великих та дрібних держав, їх союзів, імперій, різних громадсько-політичних течій, рухів, партій.

Вихованці повинні вміти:

– розглядати соціально-політичні явища сучасності в ретроспективі та перспективі, в історичних рамках;

– виявляти суть корінних змін в історії окремих країн та народів, їх взаємозалежність та оригінальність;

– користуватися прикладами із всесвітньої історії для політичного аналізу, для доведення життєвості чи приреченості конкретної політичної дії;

– передбачати наслідки сучасних подій на світовій арені;

– прослідкувати зв'язок історії України з всесвітньою історією.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН (I-III роки навчання)

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Теоретичні	Семінарські й індивідуальні заняття	Всього
1	2	3	4	5
	<i>I рік навчання</i>			
1.	Вступ	3		3
2.	Первісне суспільство	3	3	6
3.	Держави Стародавнього Сходу (Єгипет, Месопотамія)	3	3	6
4.	Держави Стародавнього Сходу (Іран, Індія, Китай)	3		3
5.	Особливості давньої цивілізації Індії та Китаю		3	3
7	Стародавня Греція (кріто-мікенський період, “темні віки”, архаїчний період)	3	3	6
8	Стародавня Греція (класичний період та епоха еллінізму)	3		3
9	Афіни і Спарта у класичну епоху		3	3
10	<i>Контрольне оцінювання (тестування)</i>		3	3
11	Стародавній Рим (царський період та епоха Республіки)	3		3

12	Рим в епоху Імперії	3		3
13	<i>Еволюція державного ладу і управління у Стародавньому Римі</i>		3	3
14	Цивілізація Давньої Русі	3		3
15	Раннє Середньовіччя у Західній Європі	3	3	6
16	Класичне Середньовіччя. Формування великих централізованих держав у Західній Європі (хрестові походи, Англія, Франція)	3	3	6
17	Епоха Відродження. Італійський гуманізм		3	3
18	Класичне Середньовіччя. Формування великих централізованих держав у Західній Європі (Німеччина, Іспанія, Португалія, Візантія)	3	3	6
19	Залік		3	3
	Всього годин за I рік навчання	36	36	72
	II рік навчання			
20	Великі географічні відкриття і початок формування капіталістичних відносин у Європі. Буржуазна революція у Нідерландах	3		3
21	<i>Реформація у Західній Європі</i>		3	3
23	Країни Сходу в Середні віки	3		3
24	Русь у Середні віки <i>Абсолютизм у країнах Західної Європи і в Росії</i>		3	3
27	Англія й Франція у XVIII ст.	3	3	6
29	Німеччина, Італія та Іспанія у XVIII ст.	3	3	6
30	Сполучені Штати Америки у XVIII ст.	3		3
31	Російська імперія у XVIII ст.		3	3
32	Країни Азії, Африки та Латинської Америки у XVIII ст.	3		3

33	Контрольне оцінювання за I півріччя (колоквіум)		3	3
34	Франція в епоху Наполеона	3		3
35	<i>Буржуазні революції у країнах Західної Європи та Північної Америки: загальне та особливе</i>		3	3
36	Франція й Англія у 20-90-х рр. XIX ст.	3		3
38	Революція 1848-1849 рр. у Західній Європі та об'єднання Німеччини й Італії	3		3
39	Віденський конгрес. "Священний союз" і боротьба його з революційним рухом у Західній Європі.		3	3
40	Росія у XIX ст.		3	3
42	Історичний шлях США у XIX ст.	3		3
43	Східне питання у міжнародній політиці XVIII-першої половини XIX ст.		3	3
44	Країни Азії у XIX ст.	3		3
45	Країни Африки та Латинської Америки у XIX ст.		3	3
46	Міжнародний соціалістичний та робітничий рух у XIX – на початку XX ст.	3		3
47	Провідні країни світу в умовах підготовки до Першої світової війни		3	3
48	Залік			
	Всього годин за II рік навчання	36	36	72
	III рік навчання			
49	США і країни Західної Європи у міжвоєнний період	3		3
50	<i>Міжнародні відносини на початку XX ст. Перша світова війна</i>		3	3
51	Країни Азії, Африки та Латинської	3		3

	Америки у міжвоєнний період			
52	Росія на початку XX ст. Революція 1905-1907 рр.		3	3
53	Росія у 1907-1917 рр. Лютнева революція	3		3
54	Створення Ліги Націй та її діяльність		3	3
55	Жовтнева революція і громадянська війна в Росії	3		3
56	Росія і СРСР у міжвоєнний період		3	3
57	Друга світова війна	3		3
58	<i>Нацизм у Німеччині та Італії. Курс на розв'язання Другої світової війни</i>		3	3
59	США у 1945 – середині 60-х рр. XX ст.	3		3
60	Країни Західної Європи у 1945 – середині 80-х рр. XX ст.	3	3	3
61	<i>Соціально-економічні та політичні наслідки Другої світової війни</i>			3
62	Контрольне оцінювання (тестування)		3	3
63	ФРН, Японія, СРСР у 1945 – середині 60-х рр. XX ст.	3		3
65	<i>Протистояння СРСР і США. “Холодна війна”</i>		3	3
66	Світова система соціалізму.	3		3
68	<i>Розпад світової колоніальної системи й утворення незалежних країн</i>		3	3
69	США, Японія і ФРН у другій половині 60-х рр. XX ст. – початку XXI ст.	3		3
70	<i>Процеси інтеграції в економіці країн Західної та Східної Європи та їх наслідки</i>		3	3
71	Провідні країни Західної Європи у сучасну епоху	3		3
72	Країни Азії, Африки та Латинської Америки на сучасному етапі розвитку		3	3
76	Світ на початку III тисячоліття	3		3
78	Підведення підсумків		3	3
	Всього годин за 3-й рік навчання:	36	36	72

ЗМІСТ КУРСУ (1-й рік навчання)

1. Вступ (3 год.)

Предмет науки історії та її місце в системі історичних наук. Функції історичного пізнання. Методологія науки і курсу загальної історії. Етапи розвитку історичної науки. Варіанти періодизації історії.

2. Первісне суспільство (3 год.)

Періодизація найдавнішої історії. Палеоліт і мезоліт. Неолітична революція. Енеоліт. Розклад первіснообщинного ладу. Первісна культура.

3. Держави Стародавнього Сходу (Єгипет, Месопотамія) (3 год.)

Держави Стародавнього Сходу. Загальна характеристика давньосхідних держав. Епоха ранньої Давнини (кінець IV – кінець II тис. до н.е.). Епоха розквіту давніх держав (кінець II – кінець I тис. до н.е.). Епоха пізньої Давнини (I пол. I тис. н.е.).

Стародавній Єгипет. Раннє і Давнє царства. Середнє і Нове царства. Пізній Єгипет.

Давні держави Месопотамії. Шумер і Аккад. Вавилон та Ассирія.

Для самостійного вивчення. Держави Східного Середземномор'я.

4. Стародавня Індія та Китай (3 год.)

Стародавня Індія. Давні цивілізації і династії III-I тис. до н.е. Держава Маур'я. Кушанське царство. Держава Гуптів.

Стародавній Китай. Найдавніші держави у II тис. до н.е. – III ст. до н.е. (Шан, Західне Чжоу, Східне Чжоу, Циньська імперія). Імперія Хань.

Для самостійного вивчення. Держави Стародавнього Ірану.

5. Стародавня Греція у другій половині III тис. до н.е. – VI ст. до н.е. (3 год.)

Крито-мікенський період і “темні віки”. Крито-мікенський період. “Темні віки”.

Архаїчний період. Становлення полісу. Велика колонізація. Два основні типи грецьких полісів: Афіни і Спарта.

6. Греція у класичну епоху та період еллінізму (3 год.)

Класичний період. V ст. до н.е. – час розквіту грецьких полісів. Греко-перські війни. Перикл. Криза полісного устрою.

Епоха еллінізму. Піднесення Македонії. Імперія Олександра Македонського. Утворення елліністичних держав. Підкорення Греції Римом.

7. Стародавній Рим (царський період та епоха Республіки) (3 год.)

Царський період. Періодизація історії Риму. Заснування Риму. Царський період.

Епоха Республіки. Рання Республіка (кінець VI – початок III ст. до н.е. Боротьба патриціїв і плебеїв. Становлення республіканського ладу. Підкорення Римом Італії. Пізня Республіка (кінець III ст. до н.е. – 31 р. до н.е.). Економічний розвиток. Пунічні війни. Реформи братів Гракхів.

Рим у I ст. до н.е. Союзницька війна. Диктатура Сулли. Повстання Спартака. Громадянські війни в середині I ст. Диктатура Цезаря. Падіння Республіки.

8. Рим в епоху імперії (3 год.)

Рання імперія (період принципату). Правління Октавіана-Августа. Складання системи принципату. Наступники Октавіана. Розширення імперії за часів імператорів Траяна та Адріана. Виникнення християнства. Економічний розвиток. Криза III ст.

Пізня імперія. Реформи Діоклетіана та встановлення системи домінанту. Правління Костянтина. Поділ Римської імперії на Західну та Східну. Криза рабовласницької системи. Напади варварів. Падіння Західної Римської імперії.

9. Цивілізація Давньої Русі (3 год.)

Виникнення давньоруської держави. Теорії походження Київської Русі. Політична історія Київської Русі від часів правління князя Олега до часів князя Мстислава Володимировича. Соціальний устрій і господарське життя давньоруської держави.

10. Раннє Середньовіччя у Західній Європі (3 год.)

Загальна характеристика. Періодизація Середньовіччя. Ранній період: загальна характеристика епохи. Розвиток феодальних відносин. Система васалітету. Роль церкви. Ментальність.

Королівство франків. Імперія Карла Великого. Утворення Франкської держави. Правителі з династії Меровінгів. Карл Мартелл. Прихід до влади династії Каролінгів. Піпін Короткий. Імперія Карла Великого та її розпад.

Держави Західної Європи у IX-XI ст. Утворення Французького королівства. Феодальна роздробленість. Прихід до влади Капетингів. Характер феодального господарства в епоху розробленості. Німеччина у X ст. Тевтонське королівство. Імперія Оттона I. Франконська династія. Англія у VII-XI ст. Візантія.

11. Класичне Середньовіччя. Країни Західної Європи у XI-XIII ст. (3 год.)

Загальна характеристика епохи. Світогляд. Уклад життя. Структура феодального суспільства. Сільське господарство. Міста і ремесла. Комунальна революція. Торгівля. Університети. Міжнародні відносини.

Хрестові походи. Причини хрестових походів. Перший хрестовий похід. Наступні хрестові походи, їх значення. Могутність пап та їх боротьба з королями.

Країни Західної Європи у XI-XIII ст. Початок об'єднання Франції. Боротьба французьких королів з Англією. Реформи Людовика IX. Нормандське завоювання Англії. Розвиток господарства. Зміцнення влади короля. Протистояння короля і знаті. Велика хартія вольностей. Утворення англійського парламенту.

Спроби зміцнення королівської влади у Німеччині в XI-XII ст. Фрідріх I Барбаросса. Міжусобна боротьба у Німеччині у XIII ст. Початок правління династії Комнінів у Візантії. Розвиток феодалних відносин. Візантія і хрестові походи.

12. Класичне Середньовіччя. Утворення централізованих держав у Західній Європі (3 год.)

Правління Філіпа IV у Франції. Загострення франко-англійських відносин. Початок Столітньої війни. Жакерія. Продовження Столітньої війни. Жанна д'Арк. Завершення об'єднання Франції. Англія в період Столітньої війни. Повстання під проводом Уота Тайлера. Війна Червоної та Білої троянд. Прихід до влади династії Тюдорів.

Економічний розквіт Німеччини у XIV-XV ст. Розвиток Священної Римської імперії. Падіння Візантії. Іспанія і Португалія в давнину та раннє Середньовіччя. Арабське завоювання Іспанії. Реконкіста. Об'єднання Іспанії. Португалія в епоху раннього та класичного Середньовіччя.

13. Великі географічні відкриття і початок формування капіталістичних відносин у Європі. Буржуазна революція у Нідерландах (3 год.)

Великі географічні відкриття. Створення колоніальної системи. Передумови великих географічних відкриттів. Відкриття Колумбом Америки. Васко да Гама. Кругосвітня подорож Магеллана. Колонізація та освоєння Америки. "Революція цін". Перенесення світових морських шляхів у північну Атлантику. Початок створення світової колоніальної імперії.

Розвиток продуктивних сил у західноєвропейських країнах у XVI – першій половині XVII ст. Демографічна ситуація. Розвиток продуктивних сил. Промисловість, сільське господарство, ремесла і торгівля.

Виникнення капіталістичних відносин у країнах Західної Європи. Капіталістичні відносини у Нідерландах, Англії та Франції. Криза цехового виробництва. Процес первісного нагромадження капіталу та його основні риси. Розвиток капіталізму у сільському господарстві. Формування буржуазії та пролетаріату. Складання націй. Зростання конфлікту між капіталістичним та феодалним укладами.

Нідерландська буржуазна революція. Соціально-економічний розвиток Нідерландів у XVI ст. Політичний лад. Реформаційний рух. Причини

революції, рушійні сили. Початок революції. Режим герцога Альби. Партизанська боротьба проти іспанських гнобителів. Скликання Генеральних штатів. Утрехтська унія. Утворення Республіки з'єднаних провінцій.

Республіка З'єднаних провінцій у першій половині XVII ст. Господарське піднесення країни після перемоги революції. Політичний устрій. Історичне значення Нідерландської революції.

14. Країни Сходу в період Середньовіччя (3 год.)

Особливості розвитку країн Сходу в середні віки. Територія. Періодизація країн Сходу. Становлення феодалних відносин.

Індія. Імперія Гуптів. Раджпутський період. Держава Газневідів. Делійський султанат. Монгольська імперія. Завоювання Індії європейськими колонізаторами.

Китай. Період Трицарства. Імперія Цзін. Складання управлінської системи. Монгольське завоювання Китаю. Імперія Юань. Прихід до влади Мінської династії.

Іран і Туреччина в період Середньовіччя. Посилення централізованої влади в Ірані при Хосрові I. Завоювання Ірану арабами. Прихід до влади династії Сефевідів. Шах Аббас I. Утворення Османської імперії. Піднесення Турецької держави у XVI ст. Поступовий занепад Туреччини у XVII ст.

Японія. Племінна федерація Ямато. Епоха Фудзівары. Сьогунати Мінамото, Асікага, Токугава. Внутрішня й зовнішня політика. Революція Мейдзі.

Арабський халіфат. Арабські племена V-VI ст. Виникнення ісламу. Сунніти і шиїти. Утворення Арабського халіфату. Арабські завоювання. Боротьба з монголами. Падіння Багдадського халіфату. Мордовський халіфат. Реконкіста.

15. Англія у середині XVII – XVIII ст. Франція у другій половині XVII – у XVIII ст. (3 год.)

Англійська революція середини XVII ст. Соціально-економічні передумови революції. Криза абсолютизму і назрівання революційної ситуації. Боротьба Карла I з парламентом. Громадянська війна. Страта короля. Протекторат Кромвеля. Реставрація монархії. Перетворення Англії в конституційну монархію. Історичне значення англійської революції.

Англія у кінці XVII – у XVIII ст. Встановлення конституційної монархії. Розвиток промисловості та торгівлі. Початок промислового перевороту. Політична реакція за часів правління Георга III.

Франція у XVII-XVIII ст. Правління Мазаріні. Абсолютизм Людовика XIV. Економічна політика кольбертизму. Перехід влади до Людовика XV. Проекти реформ. Вступ на престол Людовика XVI. Наростання кризи.

Переддень революції. Соціально-економічне становище Франції. Скликання Генеральних штатів, проголошення їх Національними, потім Установчими зборами.

Перший етап революції. Утворення Паризького комітету для управління містом. Створення Національної гвардії. Взяття Бастилії. "Декларація прав людини і громадянина". Декрети Установчих зборів, спрямовані на ліквідацію феодальних порядків. Запровадження нового адміністративного поділу. Конституція 1791 р. Законодавчі збори. Початок революційних воєн.

Другий етап революції. Повстання 10 серпня 1792 року і повалення монархії. Битва при Вальмі. Обрання Конвенту, розстановка політичних сил в ньому. Страта короля. Наступ антифранцузької коаліції. Заколот у Вандеї. Закон про максимум. Повстання у Парижі 31 травня – 2 червня 1793 р.

Третій етап революції. Прихід якобінців до влади та їх політика. Конституція 1793 р. Встановлення режиму якобінської диктатури. Декрет про скасування феодальних повинностей. Боротьба з інтервентами. Розкол серед якобінців. Якобінський терор. Контрреволюційний переворот 9 термідора (27 липня) 1794 р.

Характер та історичне значення революції, відображення її в історичній літературі.

16. Німеччина, Італія та Іспанія у другій половині XVII – XVIII ст. (3 год.)

Тридцятилітня війна. Загострення боротьби між протестантами й католиками у Німеччині. Втручання сусідніх країн у німецькі справи. Чеський період війни. Поразка Чехії. Датський період війни та поразка Данії. Шведський та франко-шведський періоди. Вестфальський мир.

Німеччина, Австрія та Італія у другій половині XVII – XVIII ст. Німеччина після Вестфальського миру. Економічний розвиток. Політичний устрій. Піднесення Пруссії. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II в Австрії. Політична роздробленість Італії.

Іспанія та Португалія в кінці XVII – XVIII ст. Занепад Іспанії. Боротьба за іспанську спадщину. Спроби реформ за часів Філіпа V та Карла III. Звільнення Португалії від іспанської залежності. Хронічна економічна криза в Іспанії. Диктатура де Помбали.

17. Сполучені Штати Америки у XVII-XVIII ст. (3 год.)

Англійські колонії у Північній Америці. Колонізація. Типи колоній. Невільники в Америці. Доля корінного населення. Соціально-економічний розвиток. Політичний устрій. Складання американської нації.

Війна за незалежність. Передумови війни. Політичні лідери – Д. Вашингтон, Т. Пейн, Т. Джефферсон, Б. Франклін. Початок війни. Декларація незалежності. Хід воєнних дій. Завершення війни.

США – незалежна держава. Прийняття конституції. Білль про права. Характер, особливості та значення американської революції.

Тема 18. Країни Азії, Африки і Латинської Америки у XVIII ст. (3 год.)

Суперництво європейських держав у Індії та Індонезії. Англо-голландське суперництво в Індії. Розпад імперії Великих Моголів. “Боротьба всіх проти всіх”. Діяльність англійської компанії в Індії. Англо-французьке суперництво і Індії. Індонезія.

Китай. Роль маньчжурських завойовників в історії Китаю. Політичний устрій імперії Цін. Соціально-економічний розвиток. Зовнішня політика. Соціальні рухи.

Арабські країни. Єгипет, Сирія, Ліван та Ірак. Аравія. Ваххабізм.

Колонії у Латинській Америці. Промисловість і сільське господарство колоній. Система експлуатації колоній. Торгівля. Національно-визвольні революції.

Тема 19. Франція в епоху Наполеона (3 год.)

Встановлення диктатури Наполеона Бонапарта. Внутрішня політика. Цивільний кодекс Наполеона. Загарбницькі війни Франції. Війна з Росією 1812 р. “Сто днів” Наполеона. Ватерлоо. Віденський конгрес. Священний союз.

Тема 20. Франція й Англія у XIX ст. (3 год.)

Реставрація Бурбонів. Лютнева революція 1830 р. Промисловий переворот і розвиток капіталістичних відносин у Франції. Революція 1848 р. Друга республіка і Друга імперія. Франко-пруська війна. Третя Республіка. Паризька комуна. Франція в кінці XIX ст.

Промисловий переворот і розвиток капіталістичних відносин в Англії у кінці XVIII – на початку XIX ст. Зовнішня політика у 1800-1815 рр. Наслідки промислового перевороту. Два основні класи – пролетаріат і буржуазія. Чартистський рух.

Економічне лідерство в 50-60-х рр. Складання Британської колоніальної імперії. Економічне становище Англії в останній третині XIX ст. Демократизація суспільства. Англія в кінці XIX ст.

Тема 21. Революція 1848-1849 рр. у Західній Європі та утворення національних держав (3 год.)

Революції в Німеччині, Італії, Австрії. Економічний розвиток Німеччини у 20-40-х рр. XIX ст. Революція 1848-1849 рр. та причини її поразки. Національно-визвольний рух в Італії та революція 1848-1849 рр. Австрійська імперія у 20-40-х рр. XIX ст. Національно-визвольний та революційний рух в Угорщині, Чехії. Повстання 1848 р. у Відні.

Об'єднання Німеччини та Італії. Правління Бісмарка. Початок боротьби за об'єднання Німеччини. Війни Пруссії з Данією та Австрією. Франко-пруська війна і утворення Німецької імперії. Два напрямки в русі за

об'єднання Італії. Джузеппе Гарібальді. Кавур. Утворення Італійського королівства.

Німецька імперія в кінці XIX ст. Друга науково-технічна революція в Німеччині. Розвиток монополізму. Марксизм і робітничий рух у Німеччині. Зовнішня політика. Мілітаризація Європи.

Тема 22. Історичний шлях США у XIX ст. (3 год.)

Розширення території. Населення. Суспільно-політичний устрій. Створення політичних партій. Громадянська війна 1861-1865 рр. і поразка Півдня. Скасування рабства. Реконструкція. Передумови і особливості промислового перевороту. Напрямки перевороту. Досягнення науково-технічної революції у США. Перехід до індустріального суспільства і монополізму. Зовнішня політика.

Тема 23. Країни Азії у XIX ст. (3 год.)

Японія. Соціально-економічний розвиток. Проникнення іноземців у Японію. Революція Мейозі і реформи 70-х рр. Розвиток капіталістичних відносин. Конституційні реформи. Японсько-китайська війна.

Китай. Перша опіумна війна. Повстання тайпінів. Друга опіумна війна і перетворення Китаю в напівколонію. Зародження демократичного руху.

Індія. Завершення підкорення країни Англією. Колоніальна експлуатація Індії. Народні рухи. Створення Індійського національного конгресу.

Тема 24. Міжнародний соціалістичний та робітничий рух (3 год.)

Економічні та соціальні процеси у XIX – на початку XX ст. Ідейно-політичні течії. Профспілковий рух та утворення політичних партій. Міжнародний соціалістичний та робітничий рух.

Тема 25. США і країни Західної Європи у міжвоєнний період (3 год.)

Паризька мирна конференція. Провідні країни Європи (Англія, Франція, Німеччина, Італія, США) та посилення їх впливу у Європі. Світова економічна криза 1929-1933 рр. “Новий курс” Рузвельта.

Тема 26. Країни Азії, Африки та Латинської Америки у міжвоєнний період (3 год.)

Японія. Китай. Індія. Країни Південно-Східної Азії. Країни Середнього та Близького Сходу. Країни Африки та Латинської Америки.

Тема 27. Росія у 1907-1917 рр. Лютнева революція (3 год.)

Реформи Столипіна. Росія у Першій світовій війні. Лютнева революція: нездатність влади управляти країною, події у Петрограді, зречення Миколи II, двовладдя. Доля царської родини.

Тема 28. Жовтнева революція і громадянська війна в Росії (3 год.)

«Квітневі тези» та перехід до соціалістичної революції. Більшовицький переворот. Диктатура пролетаріату. Політика військового комунізму. Громадянська війна в Росії. Брестський мир.

Тема 29. Друга світова війна (3 год.)

Періодизація війни. Окупація Німеччиною європейських країн. Розгром Франції. Битва за Англію. Бойові дії у Північній Африці й на Середземному морі. Наступ на Балканах. Приєднання до СРСР прибалтійських країн, Західної України і Західної Білорусії, Північної Буковини, Бесарабії і придунайських земель. Плани нападу Німеччини на СРСР. Початок Великої Вітчизняної війни. Напад Японії на Пірл-Харбор. Встановлення Японією свого панування на Тихому океані.

Військові дії у Північній Африці. Сталінградська битва – початок корінного перелому у Другій світовій війні. Вихід Італії з війни. Воєнні дії на радянсько-німецькому фронті у 1943 р. Тегеранська конференція. Відкриття другого фронту. Звільнення території СРСР, Європи і Північної Африки від німецьких окупантів. Наступ союзників в Арденнах. Ялтинська конференція. Битва за Берлін. Капітуляція Німеччини. Розгром Японії, її капітуляція. Закінчення Другої світової війни. Нюрнберзький процес.

Тема 30. США у 1945 – середині 60-х рр. XX ст. (3 год.)

Наслідки Другої світової війни. Створення ООН. Створення військово-політичних союзів. Холодна війна. Наслідки війни для США. Доктрина Трумена і план Маршалла. Війна в Кореї і економічне піднесення США. Маккартизм і доктрина “масованого впливу”. Президентство Д. Кеннеді.

Тема 31. Країни Західної Європи у 1945 – середині 60-х рр. (3 год.)

Франція. Економіка Франції у післявоєнний період. Політика дирижизму. Четверта республіка. Політична криза другої половини 50-х рр. XX ст. і прихід до влади де Голля. П’ята республіка. Політика голлізму.

Англія. Наслідки Другої світової війни. Прихід до влади лейбористів. Економічна політика уряду Етілі. Повернення до влади консерваторів, їх внутрішня та зовнішня політика. Лейбористський уряд Г. Вільсона.

Тема 32. ФРН і Японія у 1945 – середині 60-х рр. XX ст. (3 год.)

Окупаційний режим на території Німеччини. Західна Німеччина: економічні реформи Л. Ерхарда. Утворення ФРН. К. Аденауер. Економічне піднесення ФРН у 50-х – середині 60-х рр.

Окупаційний режим на території Японії. Курс США на стратегічний союз з Японією (“зворотний курс” Доджа – Хоупа). Японське “економічне диво”.

Тема 33. Світова система соціалізму (3 год.)

Етапи розвитку світової системи соціалізму. Народно-демократичні революції в країнах Європи та Азії. Утворення світової системи соціалізму. Входження до неї Куби та Лаосу.

Східноєвропейські країни, будівництво соціалізму за зразком СРСР. Суспільно-політичні кризи у Польщі, Угорщині, НДР і Чехословаччині. Самоуправлінський соціалізм у Югославії. Утворення РЕВ; будівництво основ соціалізму в Монголії.

Перемога революції в Китаї, утворення КНР. Концепція “великого стрибка”. “Культурна революція”. Перехід на соціалістичний шлях розвитку В’єтнаму, Північної Кореї, Куби.

Світова система соціалізму у кінці 50-х – 80-х рр. Позитивні наслідки в розвитку народного господарства. Протиріччя всередині світової системи соціалізму. Роль РЕВ в економічному розвитку країн соціалізму. Кризові явища в економіці та політиці у другій половині 70-х рр. Події у Чехословаччині та Польщі.

Розпад світової системи соціалізму. Демократичні революції у країнах Східної Європи. економічні реформи в Китаї. Побудова ринкових відносин при збереженні соціалістичної моделі управління.

Реформи у В’єтнамі, Лаосі та Монголії. Становище у Північній Кореї. Складність політичної та економічної ситуації в Кубі.

Тема 34. США, ФРН і Японія у другій пол. 60-х рр. – на поч. ХХІ ст. (3 год.)

Основні тенденції сучасного розвитку. Три світові центри капіталізму.

США і Канада. Внутрішня політика за часів президентів Л. Джонсона, Р. Ніксона, Д. Форда, Д. Картера, Р. Рейгана, Дж. Буша-старшого, Б. Клінтона, Дж. Буша-молодшого. Основні напрями зовнішньої політики США.

Становище Канади після Другої світової війни. Внутрішня та зовнішня політика ліберального та консервативного урядів. Проблема Квебеку.

Німеччина. Правління канцлерів В. Брандта, Г. Шмідта, Г. Коля, Шредера. Внутрішня політика уряду НДР. Бетонна стіна. Об’єднання Німеччини у 1990 р. Внутрішня та зовнішня політика сучасної НДР.

Японія. Стан економіки. Життєвий рівень. Зовнішня політика.

Тема 35. Провідні країни Західної Європи в сучасну епоху (3 год.)

Країни Західної Європи. Велика Британія: внутрішня та зовнішня політика лейбористів та консерваторів. М. Тетчер. Питання про Фолклендські острови. Тетчеризм. Участь В. Британії у бомбардуванні Югославії, антитерористичній кампанії в Афганістані, Іраку.

Франція: становище країни після Другої світової війни. Четверта республіка, її зовнішня та внутрішня політика. П’ята республіка. Президент Шарль де Голль. Президентство Помпіду, Жіскар д’Естена, Міттерана, Шірака. Сучасне становище Франції.

Італія. Становище країни після Другої світової війни. Конституція 1947 р. Політичний та економічний розвиток країни. Політична нестабільність 60-70-х рр. Сучасне становище Італії.

Тема 36. Росія та країни СНД в сучасну епоху. Світ на початку III тисячоліття (3 год.)

Розпад СРСР. Перехід Росії до ринкової економіки: лібералізація цін, приватизація. Наростання економічної кризи. Криміналізація суспільства. Фінансова криза 1998 р. Громадсько-політичні наслідки реформ. Дискредитація демократії. Економічні та соціально-демографічні наслідки.

Створення незалежних держав на території колишнього СРСР. Перехід Росії на капіталістичний шлях розвитку. Ринкові відносини. Становище в країнах Балтії, Закавказзя, Середньої Азії, Казахстані та Білорусі.

Світ на початку III тисячоліття. Глобальні проблеми сучасності.

Семінарські заняття

Загальні методичні поради

Підготовку до будь-якого семінарського заняття слід починати із знайомства з літературою. Із зазначеного списку оберіть собі підручник і готуйте відповіді на поставлене питання. Намагайтесь не переписувати текст підручника чи монографії дослівно, а постарайтесь зрозуміти суть питання і викладіть його своїми словами у формі поширеного плану із зазначенням основних фактів, імен, дат. Це примусить вас не бездумно читати написаний текст, а творчо мислити. Абсолютно недопустиме ксерокопіювання чи сканування тексту посібника з наступним читанням його на семінарському занятті.

В ході семінарського заняття уважно стежте за відповідями своїх товаришів, щоб внести до них суттєві доповнення, не повторювати вже сказане раніше. Відповідайте на питання, не заглядаючи до конспекту, – це забезпечить вам найвищу оцінку на семінарі. Часткове підглядування до власного зошита можливе тільки при цитуванні, в інших випадках це призведе до зниження оцінки, а читання всього тексту відповіді принесе тільки негативний результат.

Оцінювання відповідей проводиться викладачем за шестибальною системою – від 0 до 5 балів. У достатній мірі повна відповідь на основне питання, яка вимагає часткових, неістотних доповнень, без використання конспекту оцінюється п'ятьма балами, не досить повна – чотирма, коротка, конспективна відповідь – трьома, відповідь, у якій висвітлені лише окремі моменти поставленої проблеми, – 1-2 балами, відмова дати відповідь оцінюється нулем і свідчить про неготовність до даного семінарського заняття. Учень, який одержав на даному семінарі 5 балів, може виступити повторно з доповненням, одержавши за це додатково 1-3 бали (в залежності від ґрунтовності доповнення). Всі оцінки виставляються до журналу учнівської групи.

Виконання завдань семінарського заняття є обов'язковим, відсутність на ньому з будь-якої причини або неготовність відповідати тягне за собою необхідність відпрацювання шляхом виконання контрольної роботи, тестування чи написання письмових відповідей на питання плану (за вибором викладача).

Семінар №1
Тема: Первісне суспільство
План

1. Ознаки первісного суспільства:
  - хронологія
  - заняття людей
2. Культура та вірування первісних людей.

Приступаючи до обговорення питань семінарського заняття, оскільки воно є першим з даного курсу, визначимо, що вивчає всесвітня історія, з якими предметами вона має зв'язки, які функції вона виконує, які методологічні принципи покладені в основу її вивчення, для чого необхідна періодизація курсу (визначаємо два основні підходи: цивілізаційний та формаційний).

Далі переходимо до характеристики Первісного суспільства: встановлюємо хронологічні рамки, зазначаємо, що за найновішими даними цей період бере свій початок не менш як півтора мільйона років тому. Перші цивілізації виникли в Азії та Африці на межі IV – III тис. до н.е.

Розглянути різні типи періодизацій первісного суспільства, акцентувати увагу на археологічній, яка є найважливішою. Детально охарактеризувати три періоди історії первісного суспільства (кам'яний, бронзовий, ранній залізний). Визначити основні заняття людей, зрушення у розвитку виробництва.

Детально зупинитися на важливому рубежі розвитку людства – епосі неоліту. Дати визначення терміну «Неолітична революція». Надати характеристику Трипільській культурі, встановити її значення для розвитку українських земель.

Проаналізувати перший та другий в історії людства суспільний поділ праці.

Характеризуючи друге питання, визначити роль первісної культури у розвитку людства. Зупинитися на ранніх, первісних формах релігії, як магія, тотемізм, фетишизм, анімізм. Надати визначення.

Доповідь: «Культура та вірування первісних людей».

Термінологічний словник: цивілізація, первісна доба, археологічна періодизація, «неолітична революція», Трипільська культура, суспільний поділ праці, тотемізм, магія, фетишизм, анімізм.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: Кам'яний вік(приблизно 2 млн. – 6 тис. років тому): палеоліт (1,5 – 12 тис. років тому), мезоліт (12 тис. – 6 тис. рр. тому), неоліт (6-4 тис. рр. тому), енеоліт (4 тис. рр. тому – 3 тис. рр. тому).

Бронзовий вік (3 тис. до н.е – I тис. рр. до н.е.), Залізний вік (I тис. до н.е.).

Література

- Алексеев В.П. Становление человечества. - М., 1984.
- Алексеев В.П. Этногенез. - М., 1986.
- История первобытного общества. Эпоха первобытной родовой общины. - М., 1986.
- Мораль первісного суспільства // Тофтул М.Г. Сучасний словник з етики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – 416 с.
- Павленко Ю.В. Первісність, первісне суспільство // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. В.А.Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2011. – Т.8: Па – Прик. – С.111.
- Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства. - К., 1999.
- Тайлор Е. Первобытная культура. – М., 1989.
- Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А. Народы мира. Расы. Культура. – М., 1985.
- Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. - К., 1992.

Семінар №2

Тема: Держави Стародавнього Сходу (Єгипет).

План

1. Ознаки цивілізацій Давнього Сходу:
  - особливості економічного розвитку (“азіатський спосіб виробництва”);
  - давньосхідне рабство;
  - східна деспотія.
2. Політична система Давнього Єгипту в період Раннього та Давнього царств. Влада фараона.
3. Державний лад та управління у добу Середнього та Нового царства.
4. Релігійна реформа Аменхотепа IV (Ехнатона), її причини та наслідки.
5. Зовнішня політика.

Приступаючи до обговорення питань семінарського заняття, визначаємо хронологічні рамки Стародавнього світу, підкреслюємо, що його історія включає й історію найбільш давніх цивілізацій – Стародавнього Сходу, античної Греції та Риму.

Найдавніші цивілізації виникли на Сході, тому доцільно визначити, що ми розуміємо під терміном “Стародавній Схід” (країни, їх географічне положення). Розкриваємо основні ознаки давньосхідних цивілізацій: в галузі економіки (“азіатський спосіб виробництва”): панування

натурального господарства, дві основні форми власності – державна і общинна, низька продуктивність праці; у соціальних відносинах – домашній (патріархальний) характер східного рабства, його джерела; у політичній сфері – наявність особливої форми правління – східної деспотії з її особливими ознаками.

Характеризуючи політичний лад Стародавнього Єгипту, насамперед з допомогою історичної карти з'ясуємо його географічне положення і природні умови, виникнення держави шляхом об'єднання численних номів Верхнього та Нижнього Єгипту. Показуємо ступінь централізації влади, повноваження фараона і божественність його особи, роль і значення бюрократичного апарату чиновників та жерців у політичній системі Ранняго та Давнього царств. Звертаємо увагу на корону фараона і піраміди як символ їх величі і божественності. Підсумовуючи це питання, зазначимо, що причинами, які призвели до складання деспотичної форми правління у Єгипті у даний період, були особливості економічного розвитку (будівництво великих іригаційних споруд, необхідність мати для цього велику кількість рабів, а також релігійний чинник – культ верховного бога Амона).

Відповідаючи на третє питання, зверніть увагу на такі моменти: чому в Стародавньому Єгипті періоди міцної централізованої влади фараона-деспота змінювались періодами роздроблення, децентралізації влади, посиленням політичного впливу місцевих правителів – номархів (виділити внутрішні й зовнішні чинники: напади сильних сусідів, соціальна боротьба всередині країни тощо). Навести відповідні приклади (середина XXIII – середина XXI ст. до н.е.; середина XVIII – перша половина XVI ст. до н.е.). Показати періоди розквіту Єгипту і його політичної системи у середині XXI – першій половині XVIII ст. та у першій половині XVI – кінці XIII ст. до н.е. Це було пов'язано із змінами в економічному розвитку (землеробство, ремесла, торгівля) та у військовій справі.

Четверте питання більш вузьке і вимагає конкретної відповіді, осмислення того факту, що фараон Аменхотеп IV зробив спробу здійснити релігійну реформу з метою посилення своєї влади і зменшення впливу жерців на державні справи. Розкрийте зміст реформи і покажіть причини її невдачі.

Відповідь на питання про зовнішню політику вимагає з'ясування таких моментів: основні цілі зовнішньої політики єгипетських фараонів та засоби їх досягнення, наведення конкретних прикладів завоювницьких походів єгипетських фараонів, спорядження їх війська, укладання мирних договорів.

У кінці семінару підводяться короткі підсумки викладачем або самими слухачами (в залежності від рівня їх підготовки).

Доповідь: “Реформа Ехнатона” (на основі монографії: Перепелкина Ю.Я. Переворот Аменхотепа IV. – М., 1967).

Термінологічний словник: Стародавній Схід, східна цивілізація, Давній Єгипет, номарх, фараон, жрець, східне рабство, східна деспотія, “азіатський спосіб виробництва”.

Дати, обов’язкові для запам’ятовування: Раннє царство (XXX-XXIX ст до н.е.), Давнє (XXVIII – середина XXIII ст. до н.е.), Середнє (середина XXI – XVIII ст. до н.е.), Нове (XVI – XI ст. до н.е.), Пізнє (кінець VII ст. до н.е. – 525 р. до н.е.), Елліністичний Єгипет (332 р. до н.е. – 30 р. до н.е.).

Обладнання семінарського заняття: карта “Передня Азія та Єгипет”.

Література

- Александрова Н. В., Ладынин И. А., Немировский А. А., Яковлев В. М. Древний Восток: Учебное пособие для вузов. — М.: АСТ, Астрель, 2008. — 656 с.
- Бухарин М. Д., Ладынин И. А., Ляпустин Б. С., Немировский А. А. История Древнего Востока. — М.: Дрофа, 2009. — 640 с.
- Васильев Л.С. История Востока: В 2 т. — М.: Высшая школа, 1993. — Т. 1.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. — М.: 1996.
- Всемирная история: В 12 т. — Т. 1.
- Гончар Б.М. Всесвітня історія: Навч. посібник. — К.: Знання, 2001.
- История древнего Востока. Зарождение древнейших классовых обществ и первые очаги рабовладельческой цивилизации. Часть первая: Месопотамия. Под ред. И. М. Дьяконова. М.: Главная редакция восточной литературы, 1983.
- История древнего Востока. Зарождение древнейших классовых обществ и первые очаги рабовладельческой цивилизации. Часть вторая: Передняя Азия. Египет. Под ред. Г. М. Бонгард-Левина. М.: Главная редакция восточной литературы, 1988.
- История древнего Востока. От ранних государственных образований до древних империй. Под ред. А. В. Седова. М., 2004.
- Кембриджская история древнего мира. Т. III, ч. 3. Расширение греческого мира. VIII–VI вв. до н. э. М.: Ладомир, 2007. (Главы: Греки на Ближнем Востоке; Греки в Египте; Кипр; Кипрское слоговое письмо).
- Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу. — К., 1996.
- Крип’якевич І. Всесвітня історія: В 3 кн. — К.: 1995. — Кн. 1.
- Майоров Н.И. Введение в историю Древнего Востока. Учебное пособие. — Томск : Изд-во Томского университета, 2003. 143 с.
- Массон В.М. Первые цивилизации. — Л., 1989.

Семінар № 3

Тема: Особливості давньої цивілізації Індії та Китаю

План

1. Соціальна система давньоіндійського суспільства. Варни та касты.
  2. Вплив релігії на державотворчі процеси в добу імперії Маур'їв.
- Буддизм і брахманізм.
3. Соціально-політичні вчення стародавнього Китаю та їх вплив на політичне життя:
    - легізм та реформи Шан Яна у царстві Цінь;
    - конфуціанство – державна релігія імперії Хань;
    - даосизм та його вплив на народні рухи в Китаї.

Дане семінарське заняття доцільно розпочати з бесіди викладача із студентами щодо загальної характеристики особливостей індійської та китайської цивілізацій у стародавню епоху. В Індії виникли Харапська (III тис. до н.е. – XIX ст. до н.е.), давньоіндійська (арійська) (I тис. до н.е. – V ст. н.е.), давньокитайська. У загальних рисах ці цивілізації були схожими з єгипетською та шумеро-аккадською, однак мали й свої особливості (у індійських цивілізаціях – поділ суспільства на варни і касты, більш консервативний характер общини, помітніша роль релігійних та філософських вчень, китайській – помітніша роль приватної власності, розквіт релігійно-філософської думки (конфуціанство, моїзм, даосизм, легізм та ін.).

З'ясувавши особливості індійської та китайської цивілізацій давнини, приступаємо до обговорення першого питання. Давньоіндійське суспільство мало оригінальну соціальну структуру, основу якого у ранній період склали варни, а у більш пізній – касты (джаті). Головна причина – природні умови та замкнутість сільської общини, натуральний характер господарства (побудуйте логічний ланцюжок своїх міркувань на цю тему). Значну роль відіграла ведична філософія (поміркуйте – яку роль?), арійське завоювання. Дайте характеристику кожній з варн, їх місця в економічному та суспільно-політичному і релігійному житті, відмінність варн від каст.

Завданням висвітлення другого питання є розгляд взаємовідносин держави і релігії у Стародавній Індії. Для цього необхідно уявити процес державотворення в цій країні (Харапська держава – арійські державні утворення – імперія Маур'їв – держава Гуптів). Кожному етапу державності відповідала певна релігія (Харапській державі – язичництво, арійським державним утворенням – ведизм та індуїзм, імперії Маур'я – буддизм: вкажіть час існування цих держав та виникнення релігій)). Схарактеризуйте політичні та пов'язані з ними релігійні процеси у давньоіндійському суспільстві. Дайте характеристику видатних політичних та релігійних діячів Давньої Індії (Ашока, Будда, Чандрагупта).

Третє питання присвячене розгляду особливостей давньокитайської цивілізації. Вона мала особливості у господарському розвитку: провідною галуззю економіки було землеробство, яке не використовувало іригаційних споруд на початковому етапі свого розвитку. Простежте політичний процес формування китайської державності (держава Шан (Інь) – Західне Чжоу –

п'ять царств: Східне Жоу, Цинь, Чу, У, Юе – 200 держав – 30 держав, серед них найбільш сильні: Цинь, Янь, Чу, Вей, Чжао, Хань, Ци – Циньська імперія – імперія Хань (вказіть час їх існування)), їх політичної системи (Ван, рада старійшин, народні збори, чиновницька бюрократія). Простежте якісні зміни в політичній системі Китаю (посилення влади імператора, зростання впливу аристократії, зменшення ролі народних зборів, намагання централізації влади, місце і роль чиновництва). Підтвердьте свої міркування конкретними прикладами.

Дайте характеристику даосизму, конфуціанства (державної релігії Китаю у Ханьську епоху) та легізму. Знайдіть факти, які підтверджують роль і значення даосизму у великих народних повстаннях Китаю – “червонобрових” (17-27 рр. н.е.) та “жовтих пов'язок” (184 р. н.е.). Охарактеризуйте видатні постаті китайських правителів та філософської думки (Лао Цзи, Шан Ян, Цинь Шіхуанді, Конфуцій).

Доповідь: “Конфуцій та його час” (на основі книги: Переломов Л.С. Конфуцій: Жизнь, учение, судьба. – М., 1993).

Термінологічний словник: давньоіндійська цивілізація, цивілізація Стародавнього Китаю: ведизм, буддизм, варна, каста, брахмани, кшатрії, вайшії, шудра, брахманізм, конфуціанство, легізм, даосизм, повстання “червонобрових”, повстання “жовтих пов'язок”.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: VI ст. до н.е. – виникнення буддизму; кінець IV – початок II ст. до н.е. – держава Маур'я, IV-VI ст. н.е. – держава Гуптів; 551-479 рр. до н.е. – роки життя Конфуція; остання чверть III ст. до н.е. – імперія Цинь; кінець III ст. до н.е. – початок III ст. н.е. – імперія Хань; 17-27 рр. н.е. – повстання “червонобрових”; 184 р. н.е. – повстання “жовтих тюрбанів”.

Обладнання семінарського заняття: історична карта “Стародавня Індія та Китай”.

Література

- Антонова К. А. История Индии. — М., 1979.
- Бонгард-Левин Г.М. Индийская цивилизация. – М., 1993.
- Бонгард-Левин Г.М., Ильин Г.Ф. Индия в древности. – М., 1985.
- Васильев Л.С. История Востока: В 2 т. – М.: Высшая школа, 1993. – Т. 1.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М.: 1996.
- Всемирная история: В 12 т. – Т. 1, 2.
- Головченко В.І., Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Київ. «Либідь». 2010. -520с. с.305-318
- Гончар Б.М. Всесвітня історія: Навч. посібник. – К.: Знання, 2001.
- І.І.Дахно. Країни світу: енциклопедичний довідник. Київ. «МАПА». 2004. - 608с.
- История древнего мира / Под ред. Ю.С. Крушкол. – М., 1971. – Ч. 1.

- Кіндер Г., Хільгеман В. «Всесвітня історія: dtv-Atlas»: Пер. з нім. — К.:Знання-Прес, 2001.
- Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу. — К., 1996.
- Крип'якевич І. Всесвітня історія: В 3 кн. — К.: 1995. — Кн. 1.
- Переломов Л.С. Конфуций: Жизнь, учение, судьба. — М., 1993.
- Рубель В. А. «Історія середньовічного Сходу» — К.: Либідь, 2002.

Семінар №4 **Стародавня Греція** План

1. Формування та розвиток критської та мікенської цивілізацій.
2. Античні поліси архаїчного періоду.
  - а) Спартанська держава у Лаконіці.
  - б) Афінівська держава в Аттиці.
3. Греко-перські війни.

Література

- Винничук Л. Люди, нравы и обычаи древней Греции и Рима. - М., 1992.
- Геродот. История. - М., 1992.
- Дандамаев Л.А. Политическая история Ахеменидской державы. - М., 1985.
- История Древней Греции /Под ред. В.Й.Авдиева и др. - М., 1972.
- Плутарх. Избранные жизнеописания. - М., 1996.
- Штоль М. Герой Греции в войне и мире. - М., 1986.
- Аландский П. И. История Греции. Изд.3, испр. — 2010. — 264 с.
- Peter Connolly, Andrew Solway Ancient Greece — Oxford University Press, 2001. — 412 p. Britannica Educational Publishing Ancient Greece: From the Archaic Period to the Death of Alexander the Great — The Rosen Publishing Group, 2010. — 224 p.
- Robert F. Pennell Ancient Greece: From the Earliest Times Down to 146 B. C. — BiblioBazaar, LLC, 2009. — 216 p.

1. Розповісти про царювання Міносів, становлення Критської цивілізації. Зупинитися на навалі ахейців. Похід 1240 р. на Трою. Навала дорійців. Надати визначення термінам: «піктографічне письмо», «лінійне письмо».
2. У другому питанні слід зупинитися на політиці Лікурга, охарактеризувати його закони, акцентувати увагу на військовій політиці. Визначити місце жінки у спартанському суспільстві. Порівняти державний устрій Спарти та Афін.
3. Висвітлити причини греко-перських воєн, мету Афінівської держави у війні, а також перської держави. Встановити роль та значення греко-перських конфліктів.

Доповідь: “Культура стародавньої Греції” (за книгою Винничук Л.Люди, нравы и обычаи древней Греции й Рима. - М., 1992.).

Термінологічний словник: Еллада, Лакедемон, ілот, періеки, олігархія, Капелла, герусія, архонт, ареопаг, евпатриди, геомори, деміурги, геліейя, диктатура.

Семинар № 5

Тема: Афіни і Спарта в класичну епоху

План

1. Політичний устрій Афін та Спарти в VII-VI ст. до н.е.: порівняльна характеристика.
2. Вплив греко-перських війн на політичні процеси в Давній Греції.
3. "Золотий вік" Афін доби Перикла. Розквіт афінської демократії.
4. Пелопоннеська війна та її наслідки.

Історія Стародавньої Греції та Риму уособлює собою другий період Давньої історії – період Античності. Він відрізняється від історії Стародавнього Сходу більш розвиненою економікою, досконалішою (класичною) формою рабства, яке на відміну від східного було основною продуктивною силою суспільства, різноманітними формами державного правління – від демократичної республіки до абсолютної монархії, більш високим рівнем розвитку культури.

Серед античних держав виділяється Стародавня Греція, яка мала певні особливості свого розвитку: 1) в економіці – пріоритетний розвиток ремесел і торгівлі (подумайте: чим це обумовлено?); 2) полісна форма державності, для якої характерні антична (полісна власність на землю (що це означає?)); 3) особа правителя не відіграла такої істотної ролі, як у державах Стародавнього Сходу, а чиновницько-бюрократичний апарат не був розвинений. До кожного з цих пунктів підшукайте відповідні приклади із рекомендованого списку літератури.

Готуючись до відповіді на перше питання, нарисуйте таку таблицю:

Порівняльна характеристика політичного устрою Спарти і Афін у VI-V ст. до н.е.

Ознаки політичного устрою	Спарта	Афіни
Тип полісу	Аграрний	Торгово-промисловий
Закони держави встановлені	Лікургом (IX-VII ст. до н.е.)	Солоном (VI ст. до н.е.)
Місце розташування держав	Лаконіка	Аттіка

Основні верстви населення	Спартіати, періеки, ілоти	Громадяни, метки, раби
Вищий орган влади	Народні збори (Капелла)	Народні збори
Виборні посадові особи	Герусія, колегія ефорів, царі	Рада 600, ареопаг, колегія архонтів і стратегів
Судові установи	Герусія	Суд присяжних – геліїв з 6000 тис. осіб

Користуючись цією таблицею, дайте визначення: 1) Яке становище займали основні верстви населення у Спарті й Афінах? 2) Хто міг належати до афінських громадян? 3) Порівняйте функції народних зборів у Спарті й Афінах. 4) Визначте функції виборних органів та осіб у Спарті та Афінах. Порівняйте функції герусії та колегії архонтів, судову систему у Спарті та Афінах. Зробіть висновок: чому Спарту ми називаємо аристократичною державою, а Афіни – демократичною? Чому афінська демократія вважається обмеженою?

Друге питання стосується греко-перських воєн та їх впливу на політичне життя Греції. Необхідно визначити причини цих воєн – прагнення Персії підкорити Грецію. Коротко охарактеризувати хід подій: похід військ Дарія I проти малоазійських міст, допомога їм з боку Афін, Марафонська битва; похід Ксеркса, Сала, мінський бій та битва при Платеях. Мільтіад, Фемістокл і спартанський цар Леонід. Завершення воєн. Самостійно зазначте причини перемог греків над могутнім перським військом. Вплив воєн на політичне життя Греції: активізація афінського демосу, піднесення Афін, загострення їх суперечностей із Спартою, створення Афінського морського союзу на чолі з Афінами (наведіть конкретні приклади).

Після цього логічно перейти до питання про “золотий вік” Афін доби Перикла і розквіт афінської демократії. Необхідно дати характеристику Перикла як державного діяча (495-429 до н.е.). При ньому був прийнятий закон про оплату виборних посад. (Подумайте, яке значення це мало для розвитку афінської демократії. Покажіть розквіт літератури і мистецтва при Периклі).

Відповідь на останнє питання теми слід розпочати з аналізу поглиблення суперечностей між Спартою й Афінами, які призвели до Пелопоннеської війни (431-404 рр. до н.е.) (які саме суперечності?). Змалюйте її хід і наслідки.

Доповідь “Перикл і його час” (на основі книги: Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1993; або монографії Арського Ф.М. Перикл. – М., 1971).

Термінологічний словник: античність, класичне рабство, поліс, полісна система, Капелла, герусія, колегія ефорів, спартіати, періеки, метки,

ілоти, рада 500, ареопаг, колегія архонтів і стратегів, гелії, афінська демократія, демос, аристократична держава.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 594 р. до н.е. – реформи Солона; 500-449 рр. до н.е. – греко-перські війни; 490 р. до н.е. – Марафонська битва; 480 р. до н.е. – Саламінський бій; 395-429 рр. до н.е. – життя Перикла; 431-404 рр. до н.е. – Пелопоннеська війна.

Обладнання семінарського заняття: історична карта “Греко-перські війни”.

Література

- Арский Ф.Н. Перикл. – М., 1971.
- Боннар А. Греческая цивилизация. – М., 1992.
- Всемирная история: В 12 т. – Т. 1, 2.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М.: 1996.
- Гончар Б.М. Всесвітня історія: Навч. посібник. – К.: Знання, 2001.
- История древнего мира / Под ред. Ю.С. Крушк. – М., 1971. – Ч. 2.
- История Древней Греции / Под ред. В.И. Кузищина. – М., 1970.
- Крип'якевич І. Всесвітня історія: В 3 кн. – К.: 1995. – Кн. 1.
- Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. – М.: Высшая школа, 1990.
- Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1990.

Семінар № 6

Тема: Еволюція державного ладу і управління в Стародавньому Римі

План

1. Становлення і розвиток республіканського державного ладу в Давньому Римі (VI-IV ст. до н.е.):
  - становлення Республіки;
  - боротьба патриціїв і плебеїв, її вплив на формування політичної системи Риму.
2. Римська республіка в III-I ст. до н.е.:
  - вплив війн на розвиток політичної системи Риму;
  - боротьба диктаторських та республіканських тенденцій у політичному житті в період кризи Республіки (I ст. до н.е.).
3. Державне управління в Римі періоду Імперії. Роль християнства.

Історія Стародавнього Риму охоплює великий проміжок історичного часу: з 753 р. до н.е. до 476 р. н.е., тобто понад 1200 років, протягом яких відбулася еволюція державного ладу і управління від царської влади до

Республіки і від неї до Імперії. В історії Риму виділяється кілька етапів: 1) царський період (753 – 510/509 рр. до н.е.), під час якого відбулося становлення держави; 2) період Ранньої Республіки (510/509 – 287 рр. до н.е., коли остаточно сформувалися республіканські інститути влади, рабство набуло класичного характеру, а Рим перетворився на найсильнішу державу Апеннінського півострова; 3) Пізня Республіка (287-31 рр. до н.е.), коли Рим перетворюється на найсильнішу державу Середземномор'я, а в галузі державного управління відбувається перехід від розквіту республіканської форми правління до її кризи, що знайшло своє відображення у встановленні в I ст. до н.е. диктатури Сулли та Цезаря, утворення двох тріумвіратів, гострої боротьби між прихильниками Республіки та її противниками, яка завершилась встановленням Імперії; 4) Рання Імперія (31 р. до н.е. – 284 р. н.е.), коли імператорська влада набула форми принципату, а Рим перетворюється в наймогутнішу державу Стародавнього Світу; 5) у період Пізньої Імперії (284-476 рр.) влада імператора виступає у формі доміанату, а у самій державі поступово нарастають кризові явища, які супроводжували розклад рабовласницького ладу, що й призвело до загибелі Західної Римської імперії. Мета даного семінарського заняття – простежити еволюцію державної влади та управління у Римі протягом усієї його історії.

Перед тим, як перейти до першого питання, слід коротко зупинитися на характеристиці першого періоду в історії Риму – царського, щоб уявити собі причини феномену Стародавнього світу – Римської республіки, яка за тривалістю існування, розмірами території та впливом на світову історію того часу не мала рівних. Доцільно коротко зупинитися на виникненні Риму, назвати його перших правителів, дати тлумачення термінів “патрицій”, “плебей”, а також уявити важливе положення – витоки республіканського ладу слід шукати в царському періоді (Сенат, коміції), що свідчило про міцні традиції часів первісної військової демократії.

Розповідь про становлення Республіки почнемо з перевороту 510/509 рр. до н.е., коли представники родової аристократії усунули Тарквінія Гордого від влади й утвердили республіканську форму правління, де з самого початку провідне становище зайняли патриції. Далі студенти характеризують основні інститути та посадових осіб Ранньої Республіки: Сенат, коміції, центурії, консули, претори, квестори, едили (зверніть увагу на римське військо).

Подальша еволюція республіканського ладу пов'язана з боротьбою патриціїв і плебеїв. Визначте етапи цієї боротьби (490-287 рр. до н.е.): встановлення посад народних трибунів, наділення плебеїв землею, надання їм права займати державні посади, утвердження писемного законодавства (“Закони дванадцяти таблиць”), введення плебісцитів, право плебеїв одружуватися з патриціями. Докладніше зупиніться на цих правах, зробіть висновок про формування нового нобілітету.

Переходячи до другого питання теми, проаналізуємо війни Риму III-II ст. до н.е. (Пунічні війни – простежте коротко їх хід та наслідки). Важливе

значення мав їх вплив на суспільно-політичне життя (зростання кількості рабів, поступова заміна дрібних селянських господарств великими та середніми, поява великого прошарку пролетарів – все це привело до появи у римському суспільстві двох політичних угруповань – оптиматів і популярів. (Чиї інтереси вони виражали? Які їх погляди?). В останній третині II ст. до н.е. великої політичної ваги набуло аграрне питання (проаналізуйте реформи братів Гракхів).

У I ст. до н.е. посилювалися диктаторські тенденції в політичному житті країни, в результаті чого виникла диктатура Сулли, змова Катиліни, диктатура Цезаря, два тріумвірати. Боротьба диктаторських та республіканських тенденцій стала підґрунтям для цілої смуги громадянських воєн, які й призвели до падіння Республіки. Дайте більш детальний опис цих подій.

Державне управління в Римській імперії за півтисячоліття виступило у двох формах: принципату і домініату. Покажіть відмінності між цими двома формами правління на основі їх аналізу. Дайте тлумачення термінів “принцепс” і “домінус”, встановіть причини перетворення християнства у державну релігію. Зверніть увагу на ту обставину, що в IV ст. розпочався необоротний процес децентралізації влади (поділ на Західну та Східну Римську імперію, посилення влади намісників провінцій, напади варварів, загибель Західної Римської імперії).

Доповідь: “Диктатура Цезаря” (за книгою: Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1990).

Термінологічний словник: сенат, коміції, центурія, триба, патрицій, плебей, республіка, народний трибун, консул, претор, квестор, едил, імператор, диктатура, тріумвірат, плебісцит, нобілітет, принципат, домініат, імперія.

Дати, обов’язкові для запам’ятовування: 753 р. до н.е. – заснування Риму; 510+509 р. до н.е. – встановлення Республіки; 490 р. до н.е. – введення посади народних трибунів; 264-241 рр. до н.е. – Перша Пунічна війна; 218-201 рр. до н.е. – Друга Пунічна війна; 216 р. до н.е. – битва при Каннах; 149-146 рр. до н.е. – Третя Пунічна війна; 133-122 рр. до н.е. – діяльність братів Гракхів; 74-71 рр. до н.е. – повстання рабів під проводом Спартака; 49-44 рр. до н.е. – диктатура Цезаря; 31 р. до н.е. – 284 р. н.е. – період Ранньої Республіки (принципату); 313 р. – Міланський едикт; 395 р. – поділ Римської імперії на Східну і Західну; 476 р. – падіння Західної Римської імперії.

Обладнання семінарського заняття: історичні карти “Зростання території Римської республіки у III-II ст. до н.е.” і “Зростання території Римської імперії у I-II ст. н.е.”.

Література

- Гончар Б.М. Всесвітня історія: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2001.
- Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1990.

- Светоний Транквилл. Жизнь 12 цезарей. – М., 1986.
- Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1996.
- История древнего мира / Под ред. Ю.С. Крушкол. – М., 1997.
- История Древнего Рима / Под. ред. А.Г. Бокщанина, В.И. Кузищина. – М., 1971.
- Ковалев С. История Рима. – Л., 1990.
- Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. – М.: Высшая школа, 1990.
- Тойнби А.Дж. Цивилизация перед судом истории. – М. – СПб., 1996. – С. 42-51, 134-154, 189-194.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М., 1996.

Семінар № 7

Тема: Епоха Відродження. Італійський гуманізм

План

1. Передумови Відродження в Італії:
  - урбанізація;
  - роздробленість, політичний розвиток італійських міст;
  - Флоренція як осередок Відродження, меценатство.
2. Італійський гуманізм XIV-XV ст.:
  - Ф. Петрарка, Дж. Боккаччо;
  - К. Салютаті, Л. Бруні, Л.Б. Альберті;
  - Л. Валла, М. Фічіно, Дж. Піко делла Мірандола;
  - Н. Макіавеллі.
3. Зріле Відродження: Л. да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель.

Епоха Відродження найтіснішим чином пов'язана з історією Італії. Постає питання: чому саме Італія стала колыскою Ренесансу? Для цього необхідно проаналізувати суспільно-політичне та економічне життя Італії епохи класичного Середньовіччя. Саме з цього слід розпочати підготовку до семінарського заняття.

Аналіз починаємо з процесів урбанізації. Італія у XI-XIII ст. являла собою країну міст, де провідну роль відігравали Мілан, Флоренція, Венеція, Генуя, Піза та ін., розпочався процес особистого звільнення селян від феодальної залежності. Тут розвивалися ремесла, жваво йшла внутрішня й зовнішня торгівля. Дальшому їх розвитку заважали старі феодальні порядки, тому міста стали вести боротьбу з сеньйорами і до початку XII ст. політичну самостійність одержали Болонья, Мантуя, Піза, Кремона, Феррара та інші міста. Тоді ж міста Північної та Середньої Італії вели боротьбу з німецькими імператорами і відстояли свою незалежність. В ході боротьби з німецькими загарбниками у кінці XII – на початку XIII ст. виникли політичні течії *гвельфів і гібеллінів*. Гвельфи були противниками імператорів і союзниками

папи, гібелліни – прихильниками імператора. Боротьба між ними була тривалою і кривавою.

У XIV-XV ст. Італія являла собою політично роздроблену країну, в якій, проте, уже зароджувалися капіталістичні відносини. Найбільш яскравим прикладом стала Флоренція, де посилювався політичний вплив торгово-ремісничого населення (*пополанів*). Тут вже у 1250 р. була встановлена так звана *перша народна конституція*, яка закріпила їх панування у місті.

Флоренцією управляв виборний пополанський уряд – *сеньйорія* – з 9 осіб на чолі з гонфалоньєром (прапороносцем) справедливості. Олігархічний характер мали морські республіки – *Венеція і Генуя*, де всім заправляли найбагатші купці. На чолі Венеції стояв пожиттєво обраний *дож*, влада якого була обмежена Великою радою. В Генуї теж встановлюється довічна посада дожа з 1339 р. Генуя і Венеція постійно суперничали одна з одною. У Мілані панували феодалні родини. Таким чином, у містах Північної та Середньої Італії у XIV-XV ст. встановилися три форми правління: республіканська (Флоренція), патриціанська (Венеція) та синьйорія (Мілан).

Ранній розвиток капіталістичних відносин, республіканська форма правління в окремих містах Північної та Середньої Італії і стали підґрунтям виникнення унікального явища у світовій історії італійського гуманізму, з якого й починається епоха Відродження, яка охопила не тільки Італію, але й інші країни Західної Європи. В ній виділяються періоди Раннього (XIV ст.), Зрілого (XV ст.) та Пізнього (XVI – початок XVII ст.) Відродження.

Історичні передумови виникнення культури Відродження: 1) розвиток товарно-грошових відносин та поява ранньокапіталістичних елементів в Італії; 2) багатство і розквіт італійських міст; 3) висока соціальна активність середніх та нижчих верств населення; 4) великі витрати заможної частини на будівництво, освіту, живопис, що викликало потребу в музикантах, архітекторах, вчителів, художників.

Високий рівень грамотності населення, розповсюдження початкової і професійної освіти створювали умови для розвитку світської культури, запроваджувалася нова мораль, протилежна церковному аскетизму, спостерігався підвищений інтерес до античної культури

Термін “Відродження” (франц. Renaissance, італ. – Rinascimento) тоді означало духовне оновлення, піднесення культури. Творцями її були вихідці з різних верств населення, до нової культури стали проявляти інтерес купецтво, знать, правителі італійських міст, папський двір і частина духовенства. Головним осередком Відродження стала Флоренція – найбагатше місто Італії, де було розвинуте меценатство. Основою ренесансної культури був гуманізм, за змістом був світоглядом демократичним, антифеодалним.

Друге та третє питання розглядається у вигляді доповідей про видатних діячів Відродження (Ф. Петрарка, Дж. Боккаччо, К. Салютаті, Л. Бруні, Л.Б. Альберті; Л. Валла, М. Фічіно, Дж. Піко делла Мірандола, Н. Макіавеллі, Л. да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель), які заздалегідь готують студенти.

Термінологічний словник: Відродження, урбанізація, сеньйорія, дож, пополанський уряд, гвельфи, гібелліни, гуманізм, ренесансна культура.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: Раннє Відродження (XIV ст.), Зріле (Класичне) (XV ст.) та Пізнє (XVI – початок XVII ст.).

Обладнання семінарського заняття: репродукції художніх творів Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаеля Санті.

Література (орієнтовна)

- Боккаччо Д. Декамерон. – М., 1987.
- Валла Л. Об истинном и ложном благе. О свободе воли. – М., 1989.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М., 1996.
- История средних веков (XV-XVII века): Хрестоматия. – Пособие для учителей. – Ч. 2. – М.: Просвещение, 1974. – Глава 17.
- История средних веков / Под ред. З.В. Удальцовой. – М., 1991. – Т. 1, 2.
- История средних веков / Под ред. акад. С.Д. Сказкина. – Т. 1, 2. – М., 1952.
- Крип'якевич І. Всесвітня історія. – Кн. 2. – К., 1995.
- Макиавелли Н. Избранные сочинения. – М., 1982.
- Петрарка Ф. Избранное. – М., 1974.
- Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури. К.: Знання, 2000. — 359 с.
- Практикум по истории средних веков. – Вып. 2. – М., 1981.
- Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век). – М., 1985.
- Українська і зарубіжна культура. Навчальний посібник /Під заг. ред. Заболоцької К. В. Донецьк: «Східний видавничий дім», 2001. с. 79-102

Додаткова література

- Баткин Л.М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. – М., 1989.
- Брагина Л.М. Итальянский гуманизм. Этические учения XIV-XV веков. – М., 1977.
- Гарн З. Проблемы итальянского Возрождения. – М., 1986.
- Горфункель А.Х. Гуманизм и натурфилософия итальянского Возрождения. – М., 1977.
- Гуковский М.А. Итальянское Возрождение. – Л., 1947-1961. – Т. 1, 2.
- Культура эпохи Возрождения и Реформация / Отв. ред. В.И. Рутенбург. – Л.: Наука, 1991.

Тема 8: Реформація у Західній Європі

План:

1. Основні принципи релігійного віровчення (символ віри).
2. Економічні проблеми (власність на землю, продаж церковних посад, індульгенції, нагромадження багатства та марнотратство, торгівля і фінанси та ін.).
3. Державно-церковні та міжнародні відносини.

Мета заняття

Узагальнити теоретичні знання з курсу "Всесвітня історія", закріпити їх у практичній роботі, перевірити рівень засвоєння слухачів теоретичного матеріалу, розвиток навичок групового дослідження, вміння коректно дискутувати, полемізувати з політичними опонентами.

Система рейтингової оцінки

За практикум слухач може отримати 7 балів: 2 – за підготовку до заняття (конспект), 5 – за участь у роботі семінару. На даному занятті передбачається: робота в групах, виступи з промовою, участь у загальній дискусії. Наприкінці заняття група разом з викладачем вирішує, яку кількість балів заробив кожен з членів групи.

Час заняття

Час заняття – 80 хв. – розподіляється таким чином: 5 хв. – пояснення викладача щодо ходу практикуму, 70 хв. – засідання політологічного клубу, 5 хв. – підведення підсумків практикуму, аналіз заняття, перевірка письмових робіт, виставлення балів.

Хід заняття

Група обирає президію у складі секретаря, який буде вести протокол, та спікера, який буде керувати ходом засідання. Решта групи: кількість членів групи поділяється на п'ять мікрогруп по 4-5 чоловік. Кожна мікрогрупа готує виступ з позиції одного з даних релігійних напрямків: католики; лютерани; кальвіністи (гугеноти у Франції); англікани; пуритани (в Англії).

Мікрогрупи відповідно до позиції "свого" угруповання готують доповідь з урахуванням аргументів, які підтримують їх позиції: делегують одного чи кількох членів групи виступити з промовою по кожному питанню. Один примірник промови (у вигляді тез) з прізвищами та підписами всіх членів мікрогрупи з указаною літературою, яку було використано під час підготовки промови, здають викладачу після закінчення заняття.

На обговорення кожного питання відводиться 20 хв. (по 2 хв. на виступ кожної мікрогрупи та 10 хв. на дискусію з даного питання). По завершенні обговорення спікер проводить підсумки.

Наприкінці заняття викладач разом з групою проводить аналіз практикуму, відбувається підведення підсумків, виставлення балів кожному учаснику.

Термінологічний словник: Реформація, гуситські війни, лютеранство, кальвінізм, протестантизм, гугеноти, пуритани, англікани.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 1419-1434 рр. – гуситські війни; 1517 р. – виступ Мартина Лютера; 1524-1525 рр. – Велика селянська війна в Німеччині; 1555 р. – Аугсбурзький мир; 1562-1598 рр. – релігійні війни у Франції; 1572 р. – Варфоломійська ніч.

Обладнання заняття: історична карта “Реформація у Європі у XVI ст.”

Література

- Эразм Роттердамский. Похвала Глупости (1509); У. фон Гуттен. Вадиск, или Римская триада (1520). – История средних веков (XV-XVII века): Хрестоматия. – Пособие для учителей. – Ч. 2. – М.: Просвещение, 1974.
- Лютер М. Тезисы. – Там само.
- Кромвель Томас. Инструкция английскому духовенству. – Там само.
- Павел VI. Булла об отречении Генриха VIII английского от церкви. – Там само.
- Карл V. Кровавый указ. – Там само.
- Устав ордена иезуитов. – Там само.
- Лойола И. Духовные упражнения. – Там само.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М., 1996. – С. 99-125, 181-207.
- Гончар Б.М. Всесвітня історія: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2001.
- История средних веков / Под ред. З.В. Удальцовой. – М., 1991. – Т. 2 (по країнам).
- История средних веков / Под. ред. акад. С.Д. Сказкина. Т. 2. – М., 1952.
- Лютер М. Избранные произведения. – СПб., 1994, - с.120
- Крип'якевич І. Всесвітня історія. – Кн. 2. – К., 1995.
- Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури. К.: Знання, 2000. — 359 с.
- Українська і зарубіжна культура. Навчальний посібник /Під заг. ред. Заболоцької К. В. Донецьк: «Східний видавничий дім», 2001. с. 79-102
- Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури. К.: Знання, 2000. — 359 с.
- Українська і зарубіжна культура. Навчальний посібник /Під заг. ред. Заболоцької К. В. Донецьк: «Східний видавничий дім», 2001. с. 79-102
- Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія: Підручник / П.П. Шляхтун. - К.К.: Центр учбової літератури, 2017. - с. 44-45

Додаткова література

- Григулевич И.Р. Инквизиция. – М., 1985.

- Лозинский С.Г. История папства. – М., 1986.
- Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1996. – С. 296-317.
- Печников Б.А. "Рыцари церкви". Кто они? – М., 1990.
- Смирин М.М. Эразм Роттердамский и реформационное движение в Германии. – М., 1978.
- Соловьев З.Ю. Непобежденный еретик: Мартин Лютер и его время. – М., 1984.

Тема 9: Абсолютизм у країнах Західної Європи

План

1. Загальна характеристика абсолютизму:
  - історичні умови (причини) становлення абсолютизму;
  - основні риси абсолютної монархії.
2. Абсолютизм в Англії та Франції: спільні риси та відмінності:
  - управління державою;
  - економічна політика (меркантилізм);
  - зовнішня політика.
3. Освічений абсолютизм у Західній Європі (на прикладі Австрії, Пруссії та ін.).

Заняття починаємо із загальної характеристики абсолютизму як історичного явища, властивого для європейських країн. Слід дати тлумачення терміну “абсолютизм”, “абсолютна монархія”. Глава держави є єдиним джерелом законодавчої і виконавчої влади, причому остання здійснюється тільки залежними від нього чиновниками. Глава держави встановлює податки і безконтрольно витрачає зібрані гроші. Його влада спирається на апарат примусу: чиновництво, постійну армію, поліцію, суд, фінансову систему.

Передумовою формування абсолютизму в країнах Західної Європи були створення централізованих держав, розвиток капіталістичних відносин, формування міської буржуазії, розорення родовитого дворянства, Реформація, активізація зовнішньої політики (проаналізуйте ці процеси більш докладно, наведіть відповідні приклади).

Приступаючи до обговорення другого питання, доцільно провести аналітичну роботу, спрямовану на з'ясування спільних рис та відмінностей абсолютизму в Англії та Франції. Для цього можна заповнити наступну таблицю.

Спільні риси та відмінності абсолютизму у Франції та Англії

Історичні процеси	Франція	Англія
Соціально-економічний розвиток	Кінець XV ст. – початок розвитку капіталістичного укладу в економіці.	

	Поява капіталістичних мануфактур. З 1540 р. – революція цін. XVI ст. – у сільському господарстві поява строкової оренди. Панування цехового устрою. Основні джерела первісного нагромадження капіталу: податкова система, державні позики, продаж судових і фінансових посад. Відкупна система. Виникнення прошарку рантьє. Процес розорення родовитого дворянства (“дворянства шпаги”). Формування буржуазії і нового дворянства (“дворянства мантиї”). XVII ст. – початок проведення політики меркантилізму при Генріху IV. Кольбертизм.	
Розвиток політичної системи	1302 р. – виникнення Генеральних штатів. Друга половина XV ст. – створення централізованої держави у Франції. Перша половина XVI ст. – посилення централізації влади при Франциску I. Друга половина XVI ст. – поширення Реформації у Франції. Релігійні війни. Поразка реформаційного руху. 1614 р. – припинилося скликання Генеральних штатів при Людовіку XIII. Правління кардиналів Ришельє та Мазаріні. 1661-1715 рр. – правління Людовика XIV – вершина французького абсолютизму.	
Зовнішня політика	1494-1559 рр. – війни Франції з Іспанією за Італію. 1618-1648 рр. – участь Франції у Тридцятилітній війні. 1667-1668 рр. – участь Франції у Деволюційній війні. 1672-1678 рр. – участь у Голландській війні. 1701-1714 рр. – війна за іспанську спадщину.	

Заповніть стовпчик таблиці, який стосується Англії. Порівняйте процеси, які відбувалися у Франції та Англії, визначте спільні риси й особливості.

Зміст третього питання стосується освіченого абсолютизму, суть якого полягала в тому, щоб, не змінюючи суті абсолютної монархії, в її рамках проводити реформи в економічній, політичній та культурній галузях, спрямованих на модернізацію застарілих явищ феодальних порядків. З європейських країн цю політику проводили правителі Пруссії, Австрії і Росії. На основі зазначеної літератури розкрийте реформаторську діяльність прусського короля Фрідріха II (1740-1788), австрійської імператриці Марії-Терезії (1740-1780) та її сина Йосифа II (1780-1790), російської імператриці Катерини II (1762-1796).

В заключній частині необхідно підкреслити прогресивне значення абсолютизму (ліквідація сепаратизму феодальної знаті, знищення решток політичної роздробленості, створення одноманітного управління на великих територіях, сприяння розвитку капіталістичних відносин. Абсолютизм будував свою політику на суперечностях між родовитим дворянством та міською буржуазією, яка народжувалася.

Абсолютизм в окремо взятих країнах мав свої особливості. Найбільш класичних форм він набув у Франції; особливістю англійського абсолютизму стали наявність парламенту, велика роль місцевого самоврядування, відсутність постійної армії; іспанського – існування у формі деспотизму, ненадання підтримки розвитку промисловості й торгівлі, сильні позиції католицької церкви; в Росії – диктатура дворянства й чиновництва і посилення кріпацтва.

Термінологічний словник: абсолютизм, абсолютна монархія, меркантилізм, кольбертизм, централізована держава, міська буржуазія, нове дворянство, освічений абсолютизм, первісне нагромадження капіталу, рантьє, відкупна система, протекціонізм, колоніальна експансія, Генеральні штати, криваве законодавство, англійська буржуазна революція.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 1302 р. – виникнення Генеральних штатів у Франції, 1461-1483 рр. – правління Людовика XI, 1485-1603 рр. – правління династії Тюдорів у Англії; 1661-1715 рр. – правління Людовика XIV, 1640-1660 рр. – буржуазна революція в Англії; друга половина XVIII ст. – епоха освіченого абсолютизму в Європі.

Обладнання семінарського заняття: карта “Держави Європи у середині XVII ст.”.

Література

- Вирський Д. С. Абсолютизм // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2003.
- История средних веков / Под. ред. З.В. Удальцовой. — М., 1991. — Т. 2.
- История средних веков / Под. ред. С.Д. Сказкина. — М., 1974. — Т. 2.

- История Франции. В 3-х т. – М., 1972. – Т. 2.
- Кертман Л.Е. География, история и культура Англии. – М., 1979.
- Колосов Н.Е. Абсолютная монархия во Франции // Вопросы истории. – 1989. – №1.
- Косминский Е.А. Абсолютизм во Франции. – М., 1969.
- Крип'якевич І. Всесвітня історія. – К., 1995. – Т. 2.
- Люблинская А.Д. Франция при Ришелье: Французский абсолютизм в 1630-1642 гг. – Л., 1982.
- Малов В.Н. Людовик XIV // Новая и новейшая история. – 1996. – № 6.
- Малов В.Н. Фронда // Вопросы истории. – 1986. – № 7.
- Тимошенко В. Абсолютизм // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія, 1998.
- Черкасов П.П. Ришелье // Вопросы истории. – 1989. – № 7.

Тема 10. Буржуазні революції в країнах Західної Європи та Північної Америки: загальне й особливе

План

1. Причини революцій (соціально-економічні, політичні, ідеологічні передумови, роль релігійного чинника).
2. Цілі, характер, рушійні сили революцій.
3. Характеристика основних етапів.
4. Результати та наслідки революцій.

УВАГА! В ході заняття аналізуються події революції у Нідерландах (1566-1609), Англійської буржуазної революції (1640-1660), Великої Французької буржуазної революції (1789-1794) і Північноамериканської революції та війни за незалежність США (1773-1787).

У першому питанні передбачається висвітлення передумов та причин буржуазних революцій, у другому – їх цілей, рушійних сил та характеру. Для цього заповніть таку таблицю:

Історичні процеси	Революція у Нідерландах	Англійська буржуазна революція	Революція у Півн. Америці	Велика Франц. бурж. революція
Соціально-економічні причини				
Політичні причини				
Ідеологічні причини				
Релігійні причини				
Мета				

революції				
Рушійні сили				
Характер революції				

Правильно і з достатньою повнотою заповнена таблиця дозволить слухачам зробити ґрунтовні висновки про спільні риси та особливості буржуазних революцій XVI-XVIII ст.

Готуючи відповідь на третє питання, простежте основні етапи та хід кожної із зазначених буржуазних революцій: Нідерландської – 1566-1579, 1579-1609 рр.; Англійської – 1640-1642, 1642-1649, 1649-1653, 1653-1660 рр.; Північноамериканської – 1773-1775, 1775-1783, 1783-1787 рр.; Великої Французької – 14 липня 1789 – 10 серпня 1792, 10 серпня 1792 – 31 травня – 2 червня 1793, 31 травня – 2 червня 1793 – 27 липня 1794 рр.

В заключному, четвертому, питанні зазначте соціально-економічні, політичні та релігійні наслідки революцій.

Термінологічний словник: буржуазна революція, Утрехтська унія, світова торгівля, Вестфальський мир, індепендентська республіка, Довгий парламент, протекторат Кромвеля, реставрація монархії, Конвент, якобінці, жірондисти, закон про максимум, Установчі збори, Законодавчі збори, Паризька комуна, Конгрес США, президент.

Дати, обов’язкові для запам’ятовування: 1566-1609 – Нідерландська буржуазна революція; 1640-1660 – Англійська буржуазна революція; 1649 – страта Карла I; 1775-1783 – війна північноамериканських колоній за незалежність; 1775 – утворення США; 1787 – прийняття американської конституції; 1789-1794 – Велика Французька революція; 14 липня 1789 – взяття Бастилії; 1793 – страта Людовика XVI.

Обладнання семінарського заняття: карта “Карта світу наприкінці XVIII ст.”.

Література

- Документы истории Великой Французской революции. – М., 1990.
- Сборник документов по истории нового времени: Буржуазные революции XVII-XVIII вв. / Под ред. В.Г. Сироткина. – М., 1990.
- Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640-1870). – М., 1990.
- Хрестоматия по новой истории: В 3 т. – М., 1963-1965. – Т. 1.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М., 1996.
- Гончар Б.М. Всесвітня історія: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2001.
- История средних веков / Под. ред. З.В. Удальцовой. – М., 1991. – Т. 2.
- История средних веков / Под. ред. С.Д. Сказкина. – М., 1974. – Т. 2.

- История США: В 4 т. – М., 1984-1987. – Т. 1. – Гл. 4, 5.
- Крип'якевич І. Всесвітня історія. – К., 1995. – Т. 2.
- Новая история стран Европы и Америки: первый период / Под ред. И.М. Кривогуза и Е.Е. Юровской). – М., 1997.
- Барг М.А. Великая Английская революция в портретах ее деятелей. – М., 1991.
- Война за независимость и образование США / Под ред. Г.Н. Севостьянова. – М., 1976.
- Кропоткин П. Великая Французская революция 1789-1793. – М., 1979.
- Манфред А.З. Великая Французская революция. – М., 1983.
- 1Фурсенко А.А. Американская революция и образование США. – Л., 1978.
- Якобинство в исторических итогах Великой Французской революции („Круглый стол”) // Новая и новейшая история. – 1996. – № 5. – С. 73-99.

Семінар № 10

Тема: Віденський конгрес. “Священный союз” і його боротьба з революційним рухом

План

1. Віденський конгрес. Створення нової системи міжнародних відносин.
2. “Священный союз” і його боротьба з революційним рухом:
  - а) конгреси “Священного союзу”;
  - б) революції в Італії та Іспанії;
  - в) національно-визвольний рух в Греції;
  - г) революції в Латинській Америці.

Заняття починається з бесіди викладача із студентами, які мають дати відповідь на такі запитання: 1. З якого часу Франція почала вести революційні війни? Які були їх наслідки? 2. Хто прийшов у Франції до влади після падіння якобінської диктатури? 3. Коли почалося сходження до влади Наполеона Бонапарта? 4. Охарактеризуйте завойовницькі війни Наполеона. До яких змін політичної карти Європи вони привели? 5. Чому наполеонівська імперія зазнала поразки?

Узагальнення відповідей на поставлені питання логічно підводять студентів до висвітлення Віденського конгресу (1815 р.), який започаткував нову систему міжнародних відносин, панування у цій системі принципу легітимізму. У першому питанні висвітлюється початок роботи конгресу, його склад, провідна роль на ньому Росії, Австрії, Англії, Пруссії, внесок видатного дипломата Талейрана у відновлення на цьому конгресі ролі Франції як великої європейської держави. Зверніть увагу на загострення суперечностей між великими державами.

Детально зупиніться на рішеннях Віденського конгресу, територіальних змінах у Європі, відновленні монархічних режимів.

Проаналізуйте умови мирного договору з Францією (зведення її кордонів до стану на 1792 рік, виплата контрибуції, статус окупаційних військ на її території), рішення про вічний нейтралітет Швейцарії, узаконення роздробленості Німеччини та Італії.

Переходячи до другого питання, слід зазначити, що оплотом нової політичної системи став “Священний союз”, натхненником і організатором якого був російський імператор Олександр I. До нього входили Росія, Австрія і Пруссія, а незабаром приєдналися практично всі європейські країни, за винятком Папи Римського, Англії та Туреччини. Виясніть головну мету союзу, його значення у європейській політиці першої чверті XIX ст. Підготуйте повідомлення про конгреси союзу в Аахені, Троппау, Лайбаху і Вероні, про революції в Італії, Іспанії, країнах Латинської Америки, національно-визвольний рух у Греції. З’ясуйте причини припинення діяльності “Священного союзу” після смерті Олександра I.

Доповіді: “Конгреси “Священного союзу”, “Революції в Італії та Іспанії”, “Національно-визвольний рух у Греції”, “Національно-визвольний рух у країнах Латинської Америки”.

Термінологічний словник: Віденський конгрес, принцип легітимізму, “Священний союз”, національно-визвольний рух.

Дати, обов’язкові для запам’ятовування: 1815 р. – Віденський конгрес “Священний союз”; 1820 р. – революція у Неаполі та П’ємонті; 1820-1823 рр. – революція в Іспанії та Португалії; 1821-1829 рр. – національно-визвольна революція у Греції; кінець XVIII – перша чверть XIX ст. – національно-визвольний рух у країнах Латинської Америки та утворення незалежних держав.

Обладнання заняття: карти “Європа у 1794-1815 рр.”, “Країни Європи у 1815-1847 рр.”.

Література

- Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640-1870). – М., 1990.
- Хрестоматия по новой истории: В 3 т. – М., 1963-1965. – Т. 1.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М., 2000.
- Гончар Б.М. Всесвітня історія: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2001.
- Талейран. Мемуары. – М., 1959.
- История дипломатии. – Т. 1. – М., 1959.
- Нарочницкий А.Л. Международные отношения европейских государств с 1794 по 1830 гг. – М., 1946.
- Зак Л.А. Монархи против народов: Дипломатическая борьба на развалинах наполеоновской империи. – М., 1966.

Тема 11: Східне питання у міжнародній політиці XVIII –

першої половини ХІХ ст.

План

1. Виникнення Східного питання. Геополітична ситуація середини ХVІІІ ст.
2. Російсько-турецькі війни 1768-1774; 1787-1791: причини, результати, наслідки.
3. Дипломатична боротьба навколо Балкан та середземноморських проток у першій половині ХІХ ст.
4. Причини, результати та наслідки Кримської війни 1853-1856 рр.

У першому питанні висвітлюється історія виникнення Східного питання у міжнародній політиці, яке було започатковане ще у ХVІ ст. в зв'язку з посиленням позицій Османської імперії на Балканах та у Північному Причорномор'ї і на Кавказі. При цьому слід згадати підкорення турками-османами Балканського півострова в останній третині ХІV ст., створення Кримського ханства та перехід його у васальну залежність від Туреччини, боротьбу європейських держав, насамперед Австрійської імперії, Польщі та Венеції, з османською навалою. У даному занятті ми розглядаємо Східне питання у тісному зв'язку із зовнішньою політикою Російської держави, яка в цьому плані ставила два основні завдання: 1) боротьба за вихід до Чорного і Середземного морів і освоєння Північного Причорномор'я і 2) утвердження своїх позицій на Балканах.

Доцільно згадати походи Івана Грозного проти кримських татар 1557-1559 рр., азово-дніпровські походи Петра І, Прутський похід 1711 р., російсько-турецьку війну 1735-1739 рр., умови Белградського миру 1740 р. Слід відмітити поступове ослаблення Османської імперії та посилення Росії, яка поставила східне питання основним у своїй зовнішній політиці. Складові частини цієї політики, які остаточно сформувалися при Катерині ІІ: 1) вихід до Чорного моря і приєднання Північного Причорномор'я; 2) ліквідація Кримського ханства і приєднання Криму до Росії; 3) посилення впливу Росії на Балканах. Політика Росії у Північному Причорномор'ї та на Балканах зустріла опір з боку європейських країн (наведіть відповідні приклади).

Друге питання присвячується російсько-турецьким війнам другої половини ХVІІІ ст. (1768-1774, 1787-1791 рр.). Проаналізувати причини цих воєн, наслідки, умови Кючук-Кайнарджійського і Ясського договорів, скласти повідомлення про "грецький проект" (1782 р.) Катерини ІІ, приєднання Криму і встановлення протекторату над Грузією (1783 р.).

Відповідь на третє питання має характеризувати боротьбу європейських держав навколо Балкан та середземноморських проток. Необхідно розповісти про російсько-турецькі війни 1806-1812 і 1828-1829 рр. та російсько-іранські війни 1804-1813 і 1826-1828 рр., дипломатичну боротьбу навколо Сербії щодо визнання її незалежності, національно-визвольну боротьбу народу Греції і ставлення до неї російського самодержавства та урядів Англії, Франції, Пруссії й Австрії. Головна увага має бути приділена аналізу обставин, при яких було укладено між Росією й

Туреччиною Ункіяр-Іскелесійський договір 1833 р., ставленню до нього провідних європейських держав, перегляду умов цього договору і підписанню Лондонської конвенції 1840 р. Англією, Австрією, Пруссією і Росією, що означало відступ російської дипломатії у східному питанні. Зробіть висновки про наслідки розв'язання Східного питання у першій половині XIX ст. для західноєвропейських і балканських країн, Австрії, Пруссії і Росії.

Кульмінацією розвитку подій навколо Східного питання стала Кримська війна, що становить зміст четвертого питання даної теми. При висвітленні цього питання необхідно показати суперечку про “святі місця”, розповсюдження колоніальної експансії Англії та Франції на Схід, економічне і політичне суперництво між Росією та західними країнами, розпалювання конфлікту, хід і наслідки війни, умови Паризького миру (1856 р.). Показати, що на цьому Східне питання ще не вичерпало себе, навести конкретні події другої половини XIX – початку XX ст., пов'язані з ним.

Термінологічний словник: Східне питання, протекторат, конвенція, “святі місця”, “грецький проект”.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 1735-1739, 1768-1774, 1787-1791 рр. – російсько-турецькі війни XVIII ст.; 1782 р. – “грецький проект” Катерини II; 1783 р. – приєднання Криму до Росії; встановлення протекторату Росії над Грузією; 1806-1812, 1828-1829 рр. – російсько-турецькі війни першої половини XIX ст.; 1804-1813, 1826-1828 рр. – російсько-іранські війни XIX ст.; 1833 р. – Ункіяр-Іскелесійський договір; 1853-1856 рр. – Кримська війна.

Обладнання семінарського заняття: карти “Європа у 1794-1815 рр.”, “Країни Європи у 1815-1847 рр.”.

Література

- Восточный вопрос во внешней политике России: конец XVIII – начало XX в. – М., 1978.
- История XIX века / Под ред. Лависса и Рамбо. – В 8 т. – М., 1938. – Т. 3. – Гл. 5; Т. 5. – Гл. 6, 10.
- История дипломатии. – В 5 т. – М., 1959-1979. – Т. 1, 2.
- История СССР, 1861-1917 / Под ред. В.Г. Тюкавкина. – М., 1989. – Гл. 11, 16, 20.
- История СССР: XIX – начало XX в. – М., 1981.
- Константинов В. Ю.. Східна криза 1875-78 // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). — К. : Знання України, 2004. — Т. 2 : М — Я. — 812 с.
- Крип'якевич І. Всесвітня історія. – Кн. 3. – К., 1995.
- Новая история стран Европы и Америки: второй период / Под ред. И.М. Кривогуза и Е.Е. Юровской). – М., 1998. – Гл. 11,16.
- Павленко Н.И. и др. История СССР с древнейших времен до 1861 года. – М., 1989. – Гл. 19, 23,26.

- Хрестоматия по истории СССР: 1861-1917 / Под ред. В.Г. Тюкавкина. – М., 1990. – Гл. 11.13. 18.
- Хрестоматия по новой истории. – В 3 т. – М., 1963-1965. – Т. 1. – С. 370-392 (народы Балканского п-ва); 472-492 (Турция).
- Чихачев П.А. Великие державы и Восточный вопрос. – М., 1970.

Додаткова література

- Вяземская Е.К., Данченко С.И. Россия и Балканы. Конец XVIII – 1918. – М., 1990.
- Дебидур А. Дипломатическая история Европы. – В 2 т. – М., 1947. – Т. 1, 2.
- Туполев Б.М. Германский империализм в борьбе за "место под солнцем". Германская экспансия на Ближнем Востоке, в Восточной Африке и в районе Индийского океана в конце XIX – начале XX в. – М., 1991.

Семінар № 12

Тема: **Міжнародні відносини на початку XX ст. Перша світова війна**

План

1. Утворення двох воєнно-політичних союзів в Європі та загострення протиріч між ними.
2. Перша світова війна: причини, етапи, результати.
3. Паризька мирна конференція 1919 р. Версальський договір, договори з союзниками Німеччини.
4. Вашингтонська конференція 1921-1922 рр.

При розгляді першого питання доцільно зупинитися на таких проблемах: 1) подальший розвиток капіталістичних відносин в останній третині XIX – на початку XX ст. та утворення монополій; 2) вихід на передові позиції у світовій економіці США і Німеччини; 3) посилення економічного суперництва між провідними капіталістичними країнами і прагнення молодих, економічно розвинених країн (Німеччина, Італія, США) до переділу колоній та ринків збуту; 4) формування військово-політичних союзів: Троїстого союзу 1882 р. (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія) і Антанти (1891-1893 рр. – франко-російський союз, 1904 р. – “сердечна угода” між Англією і Францією, 1907 р. – оформлення Антанти). Сформулювати основні економічні, політичні та військові цілі цих союзів.

Після висвітлення цих питань слід зупинитися на загостренні політичної ситуації в Європі та в інших частинах світу: іспано-американська війна 1898 р., англо-бурська війна 1899-1902 рр., російсько-японська війна 1904-1905 рр., перша Марокканська криза 1905-1906 рр., Боснійська криза 1908-1909 рр., друга Марокканська криза 1911 р., італо-турецька війна 1911-1912 рр., перша Балканська війна (жовтень 1912 – травень 1913 рр.), друга Балканська війна (червень – вересень 1913 р.).

Друге питання розпочинаємо з характеристики причин, які викликали Першу світову війну (економічне суперництво провідних країн світу, боротьба за переділ колоній, поява нових видів зброї як наслідок другої НТР). Слід відрізнити поняття “причина” і “привід” до війни, розкрити плани сторін (“план Шліффена”), характер війни як імперіалістичної, загарбницької для всіх воюючих сторін (за винятком Сербії). Дати коротку характеристику основних етапів війни: 1) 1914-1915 рр., 2) 1916 – березень 1918 рр., 3) березень – листопад 1918 р., визначити основні економічні та політичні наслідки війни.

Третє питання стосується Паризької мирної конференції та договорів країн Антанти з Німеччиною та її союзниками. В ньому необхідно висвітлити хід конференції, умови Версальського договору з Німеччиною, Сен-Жерменського – з Австрією, Тріановського – з Угорщиною, Ньойського – з Болгарією, Севрського – з Туреччиною.

Роботі Вашингтонської конференції 1921-1922 рр. присвячується четверте питання теми. Причини скликання цієї конференції: неучасть США у Паризькій конференції, неврегульованість міжнародних проблем, зокрема озброєнь у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, необхідно зупинитися на тому, що США, Англія, Японія і Франція підписали «Договір 4-х» (13 грудня 1921 р.) – трактат про взаємну гарантію недоторканності їхніх островних володінь на Тихому океані (детальніше пояснити зміст цього договору). Другий договір – трактат між США, Англією, Японією, Францією та Італією – «Договір 5-ти держав» був підписаний 6 лютого 1922 р. терміном на 15 років і стосувався обмеження морських озброєнь. Третій договір, підписаний в останній день роботи Вашингтонської конференції (6 лютого 1922 р.), – трактат між усіма учасниками – «Договір 9-ти держав». Він визначав принципи й політичні зобов’язання держав-учасниць щодо Китаю. Зробити висновки про початок функціонування Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.

Доповіді та повідомлення: Версальський договір 1919 р., Договори Антанти з союзниками Німеччини (1919-1920 рр.), Вашингтонська мирна конференція 1921-1922 рр.

Термінологічний словник: монополістичний капітал, монополії, Троїста угода, Антанта, Марокканські кризи, Боснійська криза, Балканські війни, Перша світова війна, Версальський мир, Паризька мирна конференція, Вашингтонська конференція.

Дати, обов’язкові для запам’ятовування: 1898 р. – іспано-американська війна, 1899-1902 рр. – англо-бурська війна, 1904-1905 рр. – російсько-японська війна, 1905-1906 рр. – перша Марокканська криза, 1908-1909 рр. – Боснійська криза, 1911 р. – друга Марокканська криза, 1911-1912 рр. – італо-турецька війна, 1912-1913 рр. – Балканські війни, 1914-1918 рр. – Перша світова війна, 1919 р. – Версальська угода, 1919-1920 рр. – Паризька мирна конференція, 1921-1922 рр. – Вашингтонська конференція.

Обладнання семінарського заняття: карти “Завершення територіального поділу світу на початку ХХ ст.”, “Перша світова війна 1914-1918 рр.”

Література

- Wilkinson, Paul. International Relations: A Very Short Introduction. 2007. Oxford University Press.
- Відносини міжнародні //Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. — Х. :Право, 2015
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. — М., 1996.
- Дебидур А. Дипломатическая история Европы. — В 2 т. — М., 1947. — Т. 1, 2.
- История дипломатии. — М., 1965. — Т. 3.
- История международных отношений и внешней политики СССР. — Т. 1. — М., 1967.
- История Первой мировой войны: 1914-1918 / Под ред. И.И. Ростунова). — В 2 т. — М., 1975. — Т. 1, 2.
- Історія дипломатичних відносин у ХХ сторіччі / М. Й. Марущак. — Вінниця: Нова Кн., 2008. — 365 с. : портр. ; 21 см. — Бібліогр.: с. 365 (17 назв) та в кінці розд. — 500 пр.
- Історія міжнародних відносин (1914—2015): навч. посіб. для студентів ВНЗ, викл. / Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Л. С. Матлай ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. — 140 с. : іл. — Бібліогр.: с. 134—137 (77 назв).
- Історія міжнародних відносин (від Стародавнього світу до початку ХХ ст.): навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл., викл.] / Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Т. І. Плазова ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2013. — 140 с. : іл. — Бібліогр.: с. 134—137 (80 назв).
- Історія міжнародних відносин (сер. III тис. до н. е. — сер. XVII ст. н. е.): навч.-метод. посіб. для студ. ОНУ ім. І. І. Мечникова / О. І. Брусиловська, І. М. Коваль. — Одеса: Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2013. — 188 с.
- Константинов В. Ю. Стабільність в міжнародних відносинах // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). — К. : Знання України, 2004. — Т. 2 : М — Я. — 812 с.
- М-во освіти та науки. Вісник N 5 Харківський національний університет В. Н. Каразіна ,2016 — Х.; Гамідов С. А.
- Новейшая история. 1918-1939. — М., 1974.
- Основи теорії міжнародних відносин. Словник: навч. посіб. для студентів ВНЗ / М. П. Гетьманчук, Л. О. Дорош, М. В. Здорова та ін. ;

М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. — 340 с. — Бібліогр.: с. 326—337 (191 назва).

- Основи теорії міжнародних відносин: навч. посіб. для студентів ВНЗ / Л. О. Дорош, М. В. Здровега, О. Я. Івасечко та ін. ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. — 244 с. — Бібліогр.: с. 221—241 (353 назви).
- Скрипка П. І. Культура міжнаціональних відносин. К., 2010. 144с.
- Стегарь С.А. Практикум по новейшей истории. 1917-1945. – М., 1975. – С. 63-87 (тема 3).
- Субботін А. Л. Міжнародні відносини // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 812с.
- Субботін А. Міжнародні відносини // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011.
- Таємна дипломатія і розвідка у міжнародних відносинах: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. спец. «Міжнар. відносини»] / С. М. Пик ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л. : Вид-во ЛНУ, 2012. — 514 с. — Бібліогр.: с. 496—499 (44 назви).
- Теорія міжнародних відносин. Термінологічний словник / М. П. Гетьманчук, О. С. Івахів, О. В. Кукарцев та ін. ; [за ред. М. П. Гетьманчука]. — Л. : Тріада плюс, 2011. — 318 с. — Бібліогр.: с. 282—290 (124 назви).
- Хрестоматия по новейшей истории. Документы и материалы. – М., 1960. – Т. 1 (1917-1939). – С. 174-196.

Тема 13. Створення Ліги Націй та її діяльність (2 год.)

План

1. Паризька мирна конференція. Версальський договір.
2. Створення Ліги Націй, її статут і структура.
3. Характеристика діяльності Ліги Націй.

Більш детально, ніж у попередньому занятті, розглянемо питання про Паризьку мирну конференцію 1919-1920 рр. Необхідно визначити склад конференції, звернувши увагу на прибуття президента США В. Вільсона, однак переможених і Радянську Росію на конференцію не запросили. Провідну роль відігравали Вільсон, Ллойд-Джордж і Клемансо (“велика трійка”). Проаналізувати роботу головних органів конференції – “Ради 10-ти” і “Ради 5-ти”, пізніше – “Ради 4-х”. Створено 58 комісій, проведено 1002 засідання.

Учні, які виступають на семінарі, мають зупинитися на основних питаннях конференції: територіальному (Європа), проблема колишніх колоній Німеччини (мандат “А” і мандат “В”), проблема репарацій, польське питання, територіальні домагання Італії, претензії Японії, ставлення до радянської Росії (місія Буллі та організація антирадянської інтервенції), позиція Німеччини щодо Версальського договору та реакція на неї з боку провідних країн Антанти, українське питання, процедура підписання Версальського договору.

Друге питання теми присвячується заснуванню Ліги Націй. Необхідно показати проекти пацифістських організацій у Англії та Франції, створення такої організації в роки Першої світової війни, “чотирнадцять пунктів Вільсона”, процес обговорення цього питання на конференції (запропоновані варіанти), роль Вільсона, “пакт Ліги Націй”, зміст Статуту, зазначити, що спочатку Статут був підписаний 44 державами (перелічити їх), а в середині 20-х рр. до неї входили 56 країн (пояснити, чому членами Ліги Націй не стали США та СРСР), охарактеризувати структуру Ліги Націй (Асамблея, Рада й Секретаріат). Крім того, були створені Постійна палата міжнародного правосуддя, Міжнародне бюро праці. Місцеперебування Ліги Націй – Женева. Дайте оцінку значення самого факту створення Ліги Націй.

У третьому питанні необхідно проаналізувати діяльність Ліги Націй у міжвоєнний період: плани організації антирадянської військової інтервенції проти радянської Росії і підтримка антирадянських організацій, спір між Швецією і Фінляндією про Аландські острови (Аландські конвенції), плебісцит у Верхній Сілезії (1921), суперечка між Литвою й Польщею щодо Вільнюса (1921), конфлікт між Туреччиною та Іраком через Мосул (1924-1925), конфлікт між Болівією і Парагваєм стосовно області Чако (1928-1932), агресія Японії проти Китаю (1931). Зупинитися на проблемі роззброєння, яка обговорювалася у Лізі Націй, дій західних держав під прикриттям Ліги: роздачі мандатів на колоніальні володіння Німеччини, Локарнські угоди (1925), плани Дауеса і Юнга.

У 1934 р. за зверненням 30 держав – членів Ліги Націй – до неї вступив СРСР. Слід охарактеризувати питання, які обговорювались: італійська агресія проти Ефіопії (1925-1936), порушення Німеччиною умов Версальського договору і Локарнських угод (у зв’язку з ремілітаризацією Рейнської зони), італо-німецька інтервенція в Іспанію (1936-1939), захоплення Німеччиною Австрії (1938), виключення СРСР з Ліги Націй. Дати оцінку Ліги в даний період як безперспективну, навести відповідні приклади, зупинитися на формальному припиненні її діяльності у 1946 р.

Термінологічний словник: Паризька мирна конференція, Ліга Націй, Версальський договір, Локарнські угоди, ремілітаризація, агресія, Асамблея Ліги Націй, Постійна палата міжнародного правосуддя, Міжнародне бюро праці.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 1920 р. – заснування Ліги Націй, 1925 р. – Локарнські угоди, 1934 р. – вступ СРСР до Ліги Націй, 1946 р. – припинення діяльності Ліги Націй.

Обладнання семінарського заняття: “Політична карта світу після Першої світової війни”.

Література

- Афанасьєва О. Краткий очерк истории Лиги Наций. – М., 1945.
- Віднянський С. В. Ліга Націй // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2009. — Т. 6 : Ла — Мі. — С. 205.
- Віднянський С. В. Ліга Націй // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2003—2016.
- История дипломатии, 2-е изд. – Т. 3. – М., 1965.
- История дипломатии. – Т. 3. – М., 1965.
- История международных отношений и внешней политики СССР. – Т. 1. – М., 1961.
- Кольский А. Лига Наций. (Ее организация и деятельность). – М., 1934.
- Ліга Націй //Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія, 1998.
- Матвієнко В. М. Українське товариство прихильників Ліги Націй // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). — К. : Знання України, 2004. — Т. 2 : М — Я. — 812 с.
- Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. — Х. : Право, 2015

Тема 14. Нацизм в Німеччині та Італії **Курс на розв'язування Другої світової війни (2 год.).**

План

1. Соціально-економічні, політичні та ідеологічні передумови виникнення нацизму.
2. Встановлення фашистського режиму в Італії.
3. Прихід фашистів до влади в Німеччині. Курс на розв'язання Другої світової війни.

У першому питанні розглядаються *передумови* виникнення фашизму. Свою розповідь слід розпочати з терміну “фашизм” (італ. *fascismo*, від *fascio* – в'язка, об'єднання). Фашизм – відкрито терористична диктатура найбільш реакційних верств суспільства, її основні риси: використання вкрай жорстоких форм насильства для придушення опозиційний рухів і настроїв,

широке використання державно-монополістичних методів у економіці, тотальний контроль над усіма проявами громадського і особистого життя громадян, різнобічні зв'язки і опора на середні верстви населення, здатність мобілізувати їх і політично активізувати для здійснення своєї політики, прагнення до загарбання чужих територій і підкорення їх народів. Ці риси потрібно прокоментувати, пояснити, деталізувати.

Далі переходимо до вияснення передумов виникнення фашизму: соціально-економічних (кризові явища в економіці та нездатність влади справитися з ними, прагнення капіталістичних монополій відновити втрачені позиції на світових ринках, соціальна боротьба трудящих), політичних (криза парламентаризму, недовіра демократичних інститутів влади, створення і діяльність фашистських партій, ностальгія значної частини населення з приводу колишньої величі країни), ідеологічних (расистські теорії Бобіно, Чемберлена, антисемітські – Дюринга, Грінгмута і Пуришкевича, геополітичні (пангерманізм), антидемократичні Ніцше і Шпенглера). Дати більш докладну характеристику цих поглядів. У центрі фашистської ідеології – ідеї військової експансії, расової нерівності, класової гармонії, тоталітаризму.

У другому питанні розглядаються процеси становлення фашизму в Італії: виникнення перших фашистських організацій в Італії у 1919 р., використання демократичної фразеології у своїх програмних документах (націоналізація землі, рудників і транспорту, 8-годинний робочий день, республіка, соціальне страхування, прогресивний прибутковий податок, безкоштовна освіта тощо), фінансова підтримка з боку впливових промислових та політичних кіл, пропаганда створення “Великої Італії”. В ході обговорення заслуховується повідомлення про ватажка фашистів Беніто Муссоліні, захоплення фашистами влади в країні в 1922 р., їх внутрішню та зовнішню політику до початку Другої світової війни.

Третє питання присвячене приходу фашистів до влади в Німеччині. Їх політична організація “Націонал-соціалістська робітничка партія Німеччини” виникла у 1919 р. (звідси назва німецького фашизму – нацизм), її вождем став Адольф Гітлер, про життя якого зачитується повідомлення. Ідеологічною основою нацизму стала книга Гітлера “Mein Kampf”. Повіdomляються біографічні дані про Гітлера (до 1933 р.), пояснюються причини приходу до влади нацистів, характеризується внутрішня й зовнішня політика фашистського уряду в Німеччині до 1939 р. Потрібно детально зупинитися на тому, чому фашистам вдалося встановити свою владу і нав'язати свою волю Німеччині.

Доповіді й повідомлення: “Беніто Муссоліні”, “Адольф Гітлер”.

Термінологічний словник: фашизм, нацизм, тоталітаризм, фашистська ідеологія, расизм, антисемітизм, рейсканцлер, дуче, фюрер, примусове картелювання, примусова праця.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 1919 р. – утворення фашистських організацій в Італії та Німеччині; 1922 р. – прихід фашистів до влади в Італії; 1933 р. – прихід фашистів до влади в Німеччині.

Обладнання семінарського заняття: карта Європи у 30-х рр. XX ст.

Література

- Nazismus Duden online, 2011.
- VII конгресс Коммунистического Интернационала и борьба против фашизма и войны. – М., 1975.
- Алатри П. Происхождение фашизма / Пер. с итал. – М., 1961.
- Бурдерон Р. Фашизм: идеология и практика. – М., 1983.
- Враг всего мира: Факты и документы / Пер. с нем. – М., 1962.
- Всемирная история: Учебник / Под ред. Г. Поляка и А. Марковой. – М., 2000.
- Галкин А.А. Германский фашизм. – М., 1967.
- Гинцберг Л.И. Тень фашистской свастики: Как Гитлер пришел к власти. – М., 1967.
- Желев Ж. Фашизм. – М., 1995.
- История фашизма в Западной Европе. – М., 1978.
- Мельников Д., Черная Л. Преступник номер 1: Нацистский режим и его фюрер. – м., 1981.
- Проэктор Д.М. Фашизм: путь агрессии и гибели. – М., 1985.
- Роджер Грифін. Дослідження фашизму в Східній Європі: рух навздогін чи прокладання нового шляху? // Україна Модерна. — 2013. — № 20.
- Розанов Г.Л. Германия под властью фашизма. 1933-1939. – М., 1964.
- Сталин. Рузвельт. Черчилль. Де Голль: Политические портреты / Сост. В. Велесько.— Минск: Беларусь, 1991.— С. 249.
- Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 2./Пер. з англ. В. Митрофанова, П. Таращука.— К.: Основи, 1995.— С. 178.
- Черная Л. Коричневые диктаторы. – М., 1992.

Тема 15. Друга світова війна

План

1. Загострення протиріч між великими державами в 30-х рр.
2. Друга світова війна: причини, етапи.
3. Утворення антигітлерівської коаліції.
4. Тегеранська, Кримська та Потсдамська конференції 1945 р.
5. Наслідки війни.

Відповідь на перше питання має змалювати політичну обстановку в світі у 30-х рр. XX ст. Зовнішня експансія мілітаристської Японії і прихід фашистів до влади в Італії та Німеччині різко загострили ситуацію. При підготовці відповіді слід звернути увагу на такі факти: захоплення Японією Маньчжурії у 1931 р. і створення маріонеткової держави Маньчжоу-Го, захоплення Італією Ефіопії у 1935 р., введення німецьких військ до Рейнської демілітаризованої зони, створення осі, а потім і трикутника Берлін – Токіо – Рим, вторгнення військ Японії до континентального Китаю, аншлюс Австрії, Мюнхенська змова, розчленування Чехословаччини, англо-франко-радянські мирні переговори 1939 р., радянсько-німецький пакт про ненапад. Охарактеризуйте політику потурання агресору, яку проводили західні держави. Дайте оцінку зовнішній політиці СРСР цього часу.

У другому питанні визначаємо причини і основні етапи війни. Причинами Другої світової війни були нерівномірність економічного розвитку і загострення протиріч між провідними капіталістичними країнами світу, агресивна зовнішня політика фашизму, спрямована на загарбання і підкорення народів, прагнення Англії, Франції і США зіткнутися СРСР з Німеччиною, Італією та Японією. Деталізуйте ці причини, наведіть приклади.

Виділити й охарактеризувати (назвати основні події) такі етапи Другої світової війни: 1) вересень 1939 – 21 червня 1941 р.; 2) 22 червня 1941 р. – 18 листопада 1942 р.; 3) 19 листопада 1942 р. – грудень 1943 р.; 4) січень 1944 р. – 8 травня 1945 р.; 5) 9 травня – 2 вересня 1945 р.

Питання про утворення антигітлерівської коаліції вимагає більш детального розгляду. Необхідно проаналізувати такі факти: заяви Черчилля і Рузвельта про підтримку СРСР (перші дні війни), підписання 12 липня 1941 р. угоди між СРСР і Великобританією про спільні дії проти фашистської Німеччини, підписання угод між СРСР та емігрантськими урядами Польщі, Чехословаччини, Югославії про взаємну допомогу та підтримку в боротьбі проти Німеччини, місія Гопкінса, підписання Рузвельтом і Черчиллем “Атлантичної хартії”, введення радянських і британських військ до Ірану, визнання радянським урядом “Вільної Франції” на чолі з де Голлем, Московська конференція 29 вересня – 1 жовтня 1941 р., Вашингтонська конференція (грудень 1941 – січень 1942 р.), візит Молотова до Лондона й Вашингтона і підписання англо-радянського і американо-радянського договорів 1942 р. Необхідно розкрити зміст цих дипломатичних заходів, які становили процес формування антигітлерівської коаліції.

Четверте питання присвячується Тегеранській, Ялтинській та Потсдамській конференціям глав трьох держав – СРСР, США і Великобританії. Відповідь можна будувати за двома підходами: 1) проаналізувати роботу кожної з цих конференцій, або 2) окремо розглянути основні проблеми, які ставилися на них: відкриття другого фронту, післявоєнний устрій Німеччини, розгром Японії, польське питання, територіальні зміни, утворення ООН.

Підсумки війни становлять основний зміст п'ятого питання: масштаби війни, людські і матеріальні втрати, зростання міжнародного авторитету держав-переможниць. Головний наслідок – світ був врятований від коричневої чуми фашизму, причому головну роль в цьому відіграв саме СРСР.

Підготуйте вдома заповнену таблицю “Порівняльні підсумки Першої та Другої світових воєн”

	Перша світова війна	Друга світова війна
Тривалість		
Кількість воюючих держав		
Населення воюючих держав		
Територія, охоплена воєнними діями		
Кількість мобілізованих до збройних сил		
Загиблі й померлі від ран		
Матеріальні втрати		
В тому числі прямі матеріальні витрати		
Вироблено: Літаків Танків Артилерійських гармат і мінометів		

Доповідь: “Створення антигітлерівської коаліції”.

Термінологічний словник: антигітлерівська коаліція, Атлантична хартія, ленд-ліз, корінний перелом у ході Другої світової війни, рух Опору, “бліскавична війна”, фашистський окупаційний режим, Організація Об’єднаних Націй.

Дати, обов’язкові для запам’ятовування: 1 вересня 1939 р. – початок Другої світової війни, 22 червня 1941 р. – напад фашистської Німеччини на СРСР, 31 січня – 2 лютого 1943 р. – завершення Сталінградської битви, 9 травня 1945 р. – День перемоги, 2 вересня 1945 р. – розгром Японії, завершення Другої світової-війни.

Обладнання семінарського заняття: карти “Друга світова війна: воєнні дії з 1.09.39 по 21.06.41 рр.”, “Друга світова війна. Воєнні дії з 22.06.41 по 19.11.42 рр.”, “Друга світова війна. Воєнні дії з 19.11.42 по 9.05.45 рр.”

Література

- Боровик М. Ветерани по-радянськи // «Український тиждень» № 17(285) за 8 травня 2013 року.
- Бурдерон Р. Фашизм: идеология и практика. – М., 1983.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М., 1996.
- Всемирная история. – Т. 9, 10.
- Вторая мировая война в воспоминаниях. – М., 1990.
- Гунчак Т. Г.. Друга світова війна // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2003—2016.
- Желев Ж. Фашизм. – М., 1995.
- Израэлян В.Л., Кутаков Л.Н. Дипломатия агрессора. – М., 1967.
- История дипломатии: В 5 т. – М., 1959-1979. – Т. 3, 4.
- История международных отношений и внешней политики СССР. – Т. 1, 2. – М., 1967.
- История фашизма в Западной Европе. – М., 1978.
- Кабачій Р. Війна. Український рахунок // «Український тиждень» № 18 за 7 травня 2010 року.
- Коваль М. В.. Друга світова війна // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: Смолій В. А. (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2004. — Т. 2 : Г — Д. — С. 469.
- Мельников Д., Черная Л. Преступник номер 1: Нацистский режим и его фюрер. – М., 1981.
- Найман А. Вторая мировая война в освещении современных антисемитских изданий Украины.
- Накануне: 1931-1939. – М., 1993.
- Новейшая история. 1918-1939. – М., 1974 (и другие издания).
- От "Барбароссы" до "Терминала": Взгляд с Запада. – М., 1988.
- От Мюнхена до Токийского залива: Взгляд с Запада. – М., 1992.
- Процик П. Україна. Друга світова. Тільки цифри // «Українська правда» за 7 травня 2010 року.
- Проэктор Д.М. Фашизм: путь агрессии и гибели. – М., 1985.
- Самсонов А.М. Вторая мировая война. 1939-1945. – М., 1985.
- Типпельскирх К. История Второй мировой войны. – М., 1956.
- Україна в Другій світовій війні. — К.: Український інститут національної пам'яті, 2015. — 28 с.
- Хрестоматия по новейшей истории: Документы и материалы. – М., 1960. – Т. 1, 2.
- Черная Л. Коричневые диктаторы. – М., 1992.
- Черчилль У. Вторая мировая война: В 3 кн. – М., 1991.
- Яковлев Н.Н. Избранные произведения. – М., 1990.

Тема 16. Протистояння СРСР і США. “Холодна війна” (2 год.)

План

1. Розстановка сил на міжнародній арені після закінчення Другої світової війни.
2. Початок “холодної війни”. Створення НАТО і Варшавського договору.
3. Гонка озброєнь.
4. Локальні конфлікти (війни у Кореї, В’єтнамі, Карибська криза).
5. Спроби розрядки.

Семінарське заняття розпочинаємо з розгляду питання про розстановку сил на міжнародній арені після Другої світової війни. Зазначаємо, що після Другої світової війни антифашистська коаліція фактично розпалась, союз СРСР, США, Великої Британії фактично розпався, виникло і набуло дальшого розвитку гостре протистояння між СРСР та США. Виникла світова система соціалізму на чолі з СРСР. Виріс авторитет Радянського Союзу на міжнародній арені (подумайте, з чим це було пов’язано. Перебування радянських військ у Північній Кореї, перемога комуністів у Китаї – все це зміцнювало світовий соціалістичний табір. В свою чергу США намагалися об’єднати навколо себе західноєвропейські країни. Розкрити причини утворення блоку НАТО, Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ). Слід зупинитися на створенні та ролі ООН у системі міжнародних відносин.

Відповідаючи на друге питання, слід насамперед визначити причини “холодної війни”, розглянути різні точки зору з цього приводу. Мабуть, найбільш вірогідною буде та точка зору, що ініціювали “холодну війну” США та Великобританія (промова Черчилля у Фултоні), однак небезпідставно, бо СРСР намагався, і досить успішно, розповсюдити свій вплив на країни Східної Європи, підтримував національно-визвольний рух у колоніальних країнах. Можна розглянути й інші думки з цього приводу (наприклад: СРСР і США в рівній мірі винні у розв’язуванні “холодної війни”). Надалі “холодна війна” набувала свого поширення, перетворившись у протистояння новостворених військово-політичних блоків – НАТО і Організації Варшавського Договору, а в окремих регіонах світу набувала характеру збройного протистояння (війни у Кореї, В’єтнамі та ін.). Необхідно проілюструвати свою розповідь конкретним фактичним матеріалом (локальні конфлікти розглядаються у третьому питанні).

Однією з форм прояву “холодної війни” стала безпрецедентна у світовій історії гонка озброєнь. Слід зупинитися на нарощуванні ядерної зброї провідними країнами світу – СРСР і США, до цієї гонки приєдналися Великобританія та Франція, а пізніше – Китай, Індія, Пакистан, Північна Корея. Необхідно зупинитися на винайденні атомної зброї США, її випробуванні, створенні подібної зброї в СРСР, на радянській політиці досягнення паритету у виробленні ядерної та звичайної зброї, наслідках гонки озброєнь у провідних країнах світу, зокрема в СРСР (збільшення

бюджетних витрат на озброєння, нарощування виробничих потужностей військово-промислового комплексу, зниження життєвого рівня трудящих тощо).

По четвертому питанню можна заслухати як усні, так і письмові повідомлення на теми: “Війна в Кореї (1950-1953 рр.)”, “Карибська криза”, “Війна у В’єтнамі”, “Арабо-ізраїльські війни”, “Радянська агресія в Афганістані”.

Однак слід вказати, що у світі наростав і пацифістський рух (Всесвітній рух прихильників миру), який був спрямований на недопущення розв’язання нової світової війни, обмеження гонки озброєнь, навести відповідні приклади. На державному рівні були також досягнуті деякі успіхи в обмеженні насамперед ядерних озброєнь (Московський договір 1963 р., угода СРСР і США 1972 р. про обмеження стратегічних озброєнь та систем ПРО, договір про ліквідацію ракет середньої дальності (1987 р.), переговори по скороченню звичайних озброєнь). Радянське керівництво на чолі з Брежнєвим проголосило курс розрядки. В плані проведення цього курсу слід зупинитися на конкретних фактах, які свідчать про проведення такої політики (договори про нерозповсюдження ядерної зброї, про заборону розміщення її на дні океанів, морів та в їх надрах, поліпшення взаємовідносин СРСР і Франції, чотиристороння угода по Берліну та ін.). Хельсінська нарада з питань безпеки і співробітництва 1975 р. як результат політики розрядки.

Доповіді: “Війна в Кореї (1950-1953 рр.)”, “Карибська криза”, “Війна у В’єтнамі”, “Арабо-ізраїльські війни”, “Радянська агресія в Афганістані”.

Термінологічний словник: “холодна війна”, протистояння, НАТО, ОВД, гонка озброєнь, локальні конфлікти, рух прихильників миру, політика розрядки.

Дати, обов’язкові для запам’ятовування: 1946 р. – промова Черчилля у Фултоні, початок “холодної війни”; 1949 р. – утворення НАТО; 1950-1953 рр. – війна в Кореї; 1955 р. – утворення ОВД; 1956, 1967, 1973 рр. – арабо-ізраїльські війни; 1962 р. – Карибська криза; 1965-1973 рр. – війна в Індокитаї; 1972 р. – договір між СРСР і США про обмеження стратегічних озброєнь; 1975 р. – Хельсінкська нарада з питань безпеки і співробітництва; 1979-1989 рр. – війна СРСР в Афганістані.

Обладнання семінарського заняття: карта “Міжнародні відносини після Другої світової війни (1945-1991 рр.)”.

Література

- Robert J. McMahon, The Cold War: A Very Short Introduction, Oxford University Press, 2003, 200 pp.(англ.)
- Бжезинський З. «Холодна війна» та її наслідки // Політика і час. — 1993. — № 1. — С. 48-55.
- Всемирная история: Учебник / Под ред Г. Поляка и А. Марковой. – М., 2000.

- Документи та матеріали з історії міжнародних відносин періоду холодної війни / Укл.: О. І. Сич, А. В. Мінаєв. — Чернівці: Рута, 2008.
- История дипломатии: В 5 т. — Т. 4. — М., 1979.
- История международных отношений и внешней политики СССР. — Т. 1, 2. — М., 1967.
- Манжола В. А.. «Балансування на межі війни» 1956 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.
- Манжола В., Божко С.. «Холодна війна» // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.761
- Манжола В.. «Холодна війна» // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). — К. : Знання України, 2004. — Т. 2 : М — Я. — 812 с.
- Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1945-1970-ті рр. — К., 1999.
- Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1980-2000 рр. — К., 2001.
- Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. — Х. :Право, 2015
- Сич О. І., Мінаєв А. В. Світ у другій половині ХХ — на початку ХХІ ст.: основні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку: Навчальний посібник. — Чернівці: Наші книги, 2010.
- Хрестоматия по новейшей истории. Документы и материалы. — М., 1960. — Т. 1, 2.

Тема 17. Розпад світової колоніальної системи і утворення незалежних держав (2 год.)

План

1. Основні етапи розпаду колоніальної системи.
2. Проблеми країн, що розвиваються.

Семінарське заняття розпочинаємо із співбесіди викладача з учнями.

Питання для співбесіди: 1. Коли почала створюватися колоніальна система? 2. Назвіть перші колоніальні країни. Якими територіями вони володіли? 3. Коли завершилось формування колоніальної системи? 4. Назвіть 10 найбільших колоніальних країн початку ХХ ст. 5. Чим відрізняється колонія від метрополії? 6. Визначіть основні форми економічних, соціальних і політичних взаємовідносин метрополій з колоніями. 7. Перелічіть напівколоніальні країни. Чим напівколоніальні країни відрізняються від колоніальних)? 8. Наведіть приклади національно-визвольної боротьби, які принесли вагомий результат у ХІХ — на початку ХХ ст.

Після співбесіди переходимо до розгляду першого питання. Потрібно навести відповідні кількісні характеристики стану колоніальних країн на час закінчення Другої світової війни, вплив СРСР на розвиток національно-визвольного руху. Основні етапи розпаду колоніальної системи можна визначити такі: 1) 1943-1950-ті роки – початковий етап, коли від колоніальної залежності звільнились, головним чином, країни Азії (коли і які?); 2) – 60-ті рр. XX ст. – визволення народів Африки (назвати конкретно, які країни, і показати їх на карті); 3) 70-80-ті рр. – ліквідація решток колоніальної системи (наведіть приклади).

Друге питання присвячується проблемам шляхів розвитку країн, які звільнилися від колоніального гноблення. Слід відзначити, що за вплив на ці країни боролися СРСР, з одного боку, і США та розвинені західноєвропейські країни й Японія, з другого. В залежності від цього визначилися три групи країн: 1) соціалістичної орієнтації, 2) капіталістичного розвитку, 3) країни, які не приєдналися до жодної з попередніх груп. Назвіть приклади відповідно до кожної зазначеної групи. Охарактеризуйте проблеми цих країн (подолання економічної відсталості, боротьба з бідністю, національним розбратом, розвиток освіти, медичного обслуговування та ін.). Необхідно відзначити бурхливий економічний розвиток нових індустріальних країн (яких?), показати найбільш слабо розвинені країни. Дати характеристику нафтодобувних країн та країн з середнім рівнем розвитку.

Термінологічний словник: колоніалізм, колоніальна система, напівколоніальні країни, метрополія, монокультура, Третій світ, рух неприєднання, нові індустріальні країни.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 1943 р. – надання незалежності Сирії та Лівану; 1945 р. – утворення незалежної республіки Індонезія; 1947 р. – проголошення незалежності Індії та Пакистану; 1960 р. – рік Африки; 1990 р. – проголошення незалежності Намібії, завершення ліквідації колоніальної системи.

Обладнання семінарського заняття: карта “Розпад світової колоніальної системи”.

Література

- Всемирная история / Под ред. Г. Поляка и А. Марковой. – М., 2000.
- Карпінський І. Нові індустріальні країни. Хто вони? – К., 1990.
- КОЛОНІАЛІЗМ //Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія, 1998.
- Константинов В. Колоніалізм // Політична енциклопедія. — с.343.
- Константинов В. Ю. Колоніалізм // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. /Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.

- Майборода О. «Внутрішній колоніалізм» // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.114
- Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. — Х. : Право, 2015.
- Стельмах С., Пивовар С. Всесвітня історія (запитання і відповіді). — К., 1996.

Семінар № 18

Тема: **Процеси інтеграції в економіці країн Західної та Східної Європи та їх наслідки**

План

1. Інтеграційні процеси в країнах Західної Європи у 50-60-х рр.
2. Рада Економічної Взаємодопомоги.
3. Європейське співтовариство.
4. Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі.

Перше питання обговорюємо у вигляді співбесіди про інтеграційні процеси, що проходили на території Західної Європи у 50-60-х рр. XX ст. Мають бути висвітлені такі моменти: Бреттон-Вудська конференція (США) і заснування МВФ та МББР, створення Бенілюксу і Франсіталу (1948), Європейської платіжної системи і Європейського об'єднання вугілля і сталі (1951), Європейського економічного співтовариства і Європейського співтовариства з атомної енергії (1957), які об'єдналися у Європейське співтовариство (1967). У 1960 р. була організована Європейська асоціація вільної торгівлі. Визначіть структуру і функції цих організацій, їх склад, зробіть висновки з даного питання.

Друге питання висвітлюється за допомогою заздалегідь підготовленої доповіді “Рада Економічної Взаємодопомоги” та обговорення її шляхом постановки питань і оцінювання доповіді самими студентами.

По третьому питанню заслуховуємо усні виступи. Необхідно зупинитися на розширенні Європейського співтовариства у 1973, 1981, 1986, 1995 і 2004 рр. (вказати конкретно країни), обговорити перспективи вступу до ЄС України. Важливе значення мало створення Єдиної валютної системи (спочатку екю, а потім євро). Слід обов'язково проаналізувати Маастрихтську угоду (1992), структуру ЄС (Рада Європи, Рада Міністрів, Комісія ЄС, Європарламент, Європейський суд), визначити функції кожного з цих органів, розкрити питання про введення європейської конституції. Розкрити успіхи й труднощі ЄС, умови вступу до нього нових членів.

Заключне питання обіймає міжнародні економічні відносини на сучасному етапі (міжнародний поділ праці та інтернаціоналізація

господарського життя, транснаціональні компанії, вільні економічні зони, міжнародна торгівля, роль зарубіжних інвестицій, валютно-кредитні операції, митні союзи, міграційна політика тощо).

Доповідь: “Створення РЕВ та її діяльність”.

Термінологічний словник: інтеграція, Європейське співтовариство, Рада Європи, Європейський парламент, Європейський суд, Рада Економічної Взаємодопомоги, транснаціональні компанії, вільна економічна зона, митний союз, єдиний економічний простір.

Дати, обов’язкові для запам’ятовування: 1948 р. – створення Бенілюксу та Франсіталу; 1949 р. – початок діяльності РЕВ; 1967 р. – організація Європейського співтовариства; 1992 р. – Маастрихтська угода; 2003 р. – угода Росії, України, Білорусі та Казахстану про створення єдиного економічного простору.

Обладнання семінарського заняття: карта “Міжнародні відносини після Другої світової війни (1945-1991 рр.)”.

Література

- Всемирная история / Под ред. Г. Поляка и А. Марковой. – М., 2000.
- Гаврилук О., Румянцев А. Економічна інтеграція в сучасному світі. – К., 1991.
- Лановик Б.Д., Лазарович М.В., Чайковський В.Ф. Економічна історія: Курс лекцій. – К., 2000.
- Международные экономические отношения: Учебник. – М., 2001.
- Мировое хозяйство и советская экономика: шансы и иллюзии. – М., 1990.
- Политико-экономические проблемы всемирного хозяйства / Под ред. В. Седова. – М., 1988.
- Світова та європейська інтеграція: організаційні засади : Навч. посіб. / ред.: Я. Й. Малик, М. З. Мальський; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. - Л., 2001. - 402 с.
- Черевко Ю., Шевченко Н. Экономические отношения в «треугольнике» Япония – новые промышленные экономики Азии – США. – М., 1992.

Тема19: ООН як інструмент миру і безпеки

План

1. Сепаратизм чи національно-визвольний рух?
2. Терор: «мета виправдовує засоби?»
3. Боротьба з тероризмом чи втручання у внутрішні справи?

Мета заняття: узагальнити теоретичні знання з всесвітньої історії, інших політичних дисциплін, закріпити їх у практичній роботі, перевірити рівень засвоєння студентами теоретичного матеріалу.

Система рейтингової оцінки: за практикум учень може отримати 7 балів: 2 – за підготовку до заняття (конспект), 5 – за участь у роботі семінару. На даному занятті передбачається: робота в групах, виступи з промовою, участь у загальній дискусії. Наприкінці заняття група разом з викладачем вирішує, яку кількість балів заробив кожен з членів групи.

Хід заняття:

1. Група обирає Раду Безпеки: 5 постійних членів (від Великої Британії, Франції, США, Китаю та Росії), а також спікера та секретаря засідання.

2. Решта групи: кількість членів групи поділяється на п'ять мікрогруп по 4-5 чоловік. Кожна мікрогрупа докладно готує одне питання та оглядово два інших. Кожна мікрогрупа отримує конкретне завдання та відповідно до нього готує відповіді на питання.

3. Мікрогрупи: 1) проблема Ольстера (Північна Ірландія); 2) ісламський фундаменталізм (Чечня); 3) Палестина: арабсько-ізраїльський конфлікт; 4) війна в Іраку.

4. Мікрогрупи повинні підготувати звіт з урахуванням аргументів, які підтримують їх пропозицію, делегують одного чи декількох членів групи виступити з промовою. Один примірник промови (у вигляді тез) з прізвищами та підписами всіх членів мікрогрупи, з указаною літературою, яка була використана під час підготовки промови, здають викладачу перед початком заняття.

5. На обговорення кожного питання надається 20-22 хв., на виступ представників від кожної групи – 2,5-3 хв. Члени інших мікрогруп, а також спікер і секретар, уважно прослухавши доповіді, мають право задавати додаткові запитання, на які відповідає або оратор, або хто-небудь з членів його мікрогрупи, висувати свої контраргументи та пропозиції. Наприкінці обговорення голова підсумовує висловлені пропозиції (2-3) та виносить їх на голосування, у якому беруть участь тільки члени Ради Безпеки. Члени РБ повинні виступати й голосувати тільки з позиції держави, яку вони представляють (нагадуємо, що кожен постійний член Ради Безпеки має право накладати вето).

Час заняття:

Час заняття – 80 хв. – розподіляється таким чином: 5 хв. – пояснення викладача щодо ходу практикуму, 60 хв. – засідання Ради Безпеки ООН, 15 хв. – підведення підсумків практикуму, аналіз заняття, перевірка письмових робіт, виставлення балів.

Література

- Бруз В. Проблема санкцій ООН // Політика і час. – 1997. – № 5, 6.
- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.В. Марковой. – М., 1996.
- Гаджиев К.С. Геополитика. – М., 1997.
- Гаджиев К.С. Геополитика // Полис. – 1996. – № 2.
- Гаджиев К.С. Размышления о конце европоцентристского мира и новой конфигурации геополитических сил // Социс. – 1993. – № 4, 6.

- Гобозов И.А. XX век и формирование нового мирового политического пространства // Вестник Московского Университета. – Серия 12. Политические науки. – 1996. – № 4.
- Исламское движение «талибан» // Азия и Африка сегодня. – 1996. – № 1, 2.
- Крымский С. Исламская революция у южных границ СНГ // Независимая газета. – 1997. – 29 мая. – Приложение 1.
- Михеев В. Вся власть заветам (исламский фундаментализм) // Азия и Африка сегодня. – 1992. – № 2, 3.
- Млечин Л. Секта, которая считает, что смерть слаще жизни (шиитские боевики) // Новое время. – 1992. – № 17. – С. 46-48.
- Орлова М. Политический экстремизм и терроризм в Ирландии в период Ольстерского кризиса // Актуальные проблемы Европы. – 1997. – № 4.
- Савельев В.А. Постблоковая политика: «танец динозавров» // США: ЗПИ.- 1996. – № 4.
- Зленко А. М. Організація Об'єднаних Націй // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2010. — Т. 7 : Мл — О. — С. 607.
- Коваль В. С. Декларація двадцяти шести держав 1942 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2004. — Т. 2 : Г — Д. — С. 314.
- Гуменюк Б. І. Організація Об'єднаних Націй // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 812с.
- Матвієнко В.. Організація Об'єднаних Націй // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — 808 с.

Семінар № 20

Тема: Актуальні проблеми сучасності (2 год.)

План

1. Використання досягнень НТР.
2. Екологія навколишнього середовища.
3. Проблеми роззброєння і конверсії, боротьба з міжнародним тероризмом.
4. Соціальні проблеми людства.

Заняття розпочнемо зі вступної частини, де в загальних рисах розкриваються глобальні проблеми людства на сучасному етапі. З'ясуємо суть термінів *глобалізація, глобальний*, виділяємо групи проблем: 1) міжнародні (зовнішньополітичні) – роззброєння і конверсії, боротьба з

міжнародним тероризмом; 2) економіко-природничі – екологічна, сировинна, енергетична, освоєння Світового океану й космосу; 3) соціальні – подолання злиднів, боротьба з голодом, хворобами, проблеми народонаселення.

Перше питання присвячене досягненням третьої науково-технічної революції (середина XX – початок XXI ст.). Потрібно охарактеризувати появу нових джерел енергії (атомна енергетика, вітрова, біохімічна, сонячна, геотермальна та ін.) в зв'язку з поступовим вичерпанням викопних природних ресурсів: виробництво нових матеріалів (надтвердих і жаростійких сплавів, нових видів синтетичних речовин, тканин, волокон, кремнійорганічних сполук, монокристалів та ін.); створення нових інформаційних технологій та єдиного всесвітнього інформаційного простору; виробництво нових видів зброї, космічної техніки, освоєння навколоземного та навколосонячного простору; досягнення в галузі генної інженерії; поява нових видів транспорту та засобів зв'язку, лікувальних препаратів; використання нових технологій у сільському господарстві і т.п.

Слід назвати країни, які є піонерами в галузі науково-технічних досягнень, показати вплив НТР на спосіб життя людей, на стан навколишнього середовища, на стан політичного життя країн світу, розвиток інтеграційних процесів.

Важливого значення на сучасному етапі розвитку людства набуває екологічна проблема, тобто збереження навколишнього середовища, в якому мешкає людина. Тут діють суперечливі тенденції: техногенна природа прогресу, який супроводжується руйнуванням навколишнього середовища, виснаженням родовищ корисних копалин, необхідністю утилізації відходів виробництва та життєдіяльності населення. Ці проблеми поглиблюються демографічними процесами, в основі яких лежить зростання кількості населення на планеті, що посилює його вплив на природу. Екологічні проблеми вимагають збільшення матеріально-фінансових витрат на збереження навколишнього середовища (навести конкретні приклади).

Змістом третього питання є проблеми роззброєння і конверсії, боротьба з міжнародним тероризмом. Оскільки ці теми частково розглядалися на попередніх семінарських заняттях, то обмежимося тлумаченням понять *мілітаризація, роззброєння, конверсія*, завданнями, які стоять перед людством у цій галузі: ліквідація ядерної зброї та суттєве обмеження звичайних озброєнь, переобладнання підприємств військово-промислового комплексу на випуск мирної продукції, використання звільнених коштів на підвищення життєвого рівня населення планети. Доцільно показати вплив роззброєння і конверсії на стан світового ринку, можливість поглиблення кризових явищ в економіці, зниження рівня зайнятості населення.

Говорячи про міжнародний тероризм, акцентуємо увагу на можливих шляхах його подолання, серед яких провідне місце мають зайняти об'єднані зусилля країн світу на ліквідацію міжнародних терористичних організацій та їх лідерів. Однак дехто національно-визвольну війну народів за здобуття

незалежності схильний вважати проявом тероризму, з цього приводу на занятті можна розгорнути дискусію (війни в Чечні, Іраку, Афганістані та ін.).

Чільне місце на семінарському занятті мають зайняти *соціальні проблеми людства*. Серед них чи не найважливіше значення має проблема народонаселення. В цілому кількість населення в світі невідпинно зростає, передбачається, що у порівнянні з 2000 р. у 2050 р. кількість населення зросте у 1,5 раза і досягне 9 млрд. осіб. Тенденції росту можна проаналізувати за даними наступної таблиці:

Темпи приросту населення (у %)

Країни, частини світу	1950-1955	1965-1970	1990-1995	2010-2015
Світ	1,78	1,99	1,57	1,20
Розвинуті країни	1,20	0,81	0,40	0,18
Країни, які розвиваються	2,05	2,36	1,88	1,41
Африка	2,20	2,65	2,81	2,50
Азія	1,89	2,44	1,70	1,14
Європа	0,79	0,67	0,27	0,14
Латинська Америка	2,70	2,58	1,84	1,18
Північна Америка	1,80	1,13	1,06	0,66

Подивіться уважно на цю таблицю і дайте відповідь на такі питання: 1. Яка загальна тенденція приросту народонаселення? 2. Чому темпи приросту населення у країнах Африки, Азії і Латинської Америки вищі, ніж у країнах Європи та Північної Америки? 3. Чи зупиниться у майбутньому приріст населення на земній кулі? 4. Які проблеми виникають із зростанням народонаселення?

Серед важливих соціальних проблем слід звернути увагу на проблему сільськогосподарських земель (скорочення кількості землі, придатної для землекористування, ерозія ґрунтів, використання добрив і пестицидів тощо). Подумайте над питанням: чи може Земля прогодувати всіх її мешканців? Зупиніться на проблемі боротьби з голодом та хворобами, збереження пам'яток культури, мов народів і народностей.

Термінологічний словник: глобальний, глобалізація, мілітаризація, конверсія, екологія, екологічні проблеми, міжнародний тероризм, демографічна проблема, народонаселення.

Література

- Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка и проф. А.Н. Марковой. – М.: Юнити, 2000.

- Глобальні проблеми //Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. — Х. : Право, 2015
- Склепова А. В. Глобальні проблеми // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.
- Кудряченко А.. Глобальні проблеми людства // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011.
- Макаренко Є.. Цивілізації глобальної декларація // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). — К. : Знання України, 2004. — Т. 2 : М — Я. — 812 с.

Самостійна робота студентів

Запитання і завдання для самостійного опрацювання курсу та для контрольної перевірки знань слухачів

- Які функції виконує історична наука, якими методами і принципами вона користується при вивченні історичних фактів і подій?
- Які основні етапи пройшла у своєму розвитку історична наука? Назвіть її провідні школи й найбільш відомих представників.
- Які варіанти періодизації історичного розвитку ви можете назвати? Який з них видається вам найбільш обґрунтованим?
- Розкажіть про варіанти періодизації первісної епохи людства, основні етапи розвитку.
- Як змінювався фізичний тип людини?
- Якими були релігійні вірування первісних людей?
- Перелічіть основні винаходи й відкриття цієї епохи.
- Що являє собою Трипільська культура?
- Охарактеризуйте основні ознаки общини та її еволюцію.
- Що являють собою житла первісних людей?
- Охарактеризуйте основні ознаки розкладу первісного ладу.
- Охарактеризуйте літературу та джерела Стародавнього Єгипту.
- Визначте, як природні умови впливали на господарський та суспільний устрій.
- Як проходив процес утворення Давньоєгипетської держави?
- Дайте характеристику рабства.
- Накресліть схему державного устрою Єгипту.
- Що являє собою східна деспотія?
- Дайте періодизацію історії Стародавнього Єгипту.
- Охарактеризуйте зовнішню політику єгипетських фараонів.
- Про що свідчить “Речення Іпусера”?
- У чому полягала суть реформ Аменхотепа IV?
- Чому персам вдалося завоювати Єгипет?
- Назвіть основні риси єгипетської культури.
- Охарактеризуйте природні умови та заняття населення Межиріччя.
- Визначте характерні риси суспільного ладу.
- Які були передумови утворення держав у Межиріччя?
- Назвіть перші держави, які утворилися у басейні Тигру та Євфрату.
- Коли існувало Староавілонське царство? Охарактеризуйте діяльність царя Хаммурапі.
- Дайте характеристику основних етапів Хетського царства.
- Назвіть основні держави Східного Середземномор’я та час їх утворення. Яку роль у давні часи відіграла Фінікія?
- Змалюйте діяльність Соломона та Давида.

- Як і де виникла Біблія? Дайте характеристику її змісту.
- Як і коли євреї розселились по всьому світі?
- Охарактеризуйте політику асирійських та урартських правителів.
- Дайте характеристику Нововавилонського царства.
- 25 Порівняйте суспільний та державний лад Єгипту та країн Межиріччя. Що ви бачите спільного та відмінного?
- Дайте характеристику держав на території Стародавнього Ірану.
- Охарактеризуйте адміністративні та військові реформи Дарія I.
- Назвіть основні джерела з історії Індії.
- Які причини привели до поділу індійського суспільства на варни та касты? Яке значення це мало для подальшого розвитку суспільного ладу Індії?
- Назвіть найбільш яскраві факти й події з історії держави Маур'я.
- Як створився буддизм?
- Що ми розуміємо під назвою “золотий вік Гупт”?
- Дайте оцінку досягненням культури Стародавньої Індії.
- Складіть хронологічну таблицю історії Стародавнього Китаю.
- У чому полягала суть адміністративних реформ у Китаї у Циньську епоху?
- Дайте характеристику конфуціанства та його значення для державного будівництва у Стародавньому Китаї.
- Визначте причини кризи Ханської імперії.
- Покажіть внесок стародавніх китайців у світову культуру.
- Назвіть основні джерела з історії Стародавньої Греції.
- Коли утворилися перші держави на Криті та яким був їхній суспільний та державний лад?
- Яким ви уявляєте собі Лабіринт царя Міноса?
- Визначте основні риси кріто-мікенської культури.
- Пригадайте основні події Троянської війни.
- Чим характеризується гомерівський період в історії Греції?
- Охарактеризуйте господарство та суспільно-політичний лад архаїчної Греції.
- Які були наслідки встановлення в окремих містах Греції тиранії?
- Доведіть тезу, що колонізація прибережних земель Середземного та Чорного морів мала позитивне значення для материкової Греції.
- Вкажіть на основні риси Спартанської держави.
- Покажіть процес формування полісного ладу в Аттіці.
- Розкрийте зміст реформ Солона.
- Що ми називаємо “конституцією Клісфена”?
- Розкрийте значення понять: *драконові закони, остракізм, поліс, тиранія*.
- Визначте особливості розвитку економіки Греції.

- Сформулюйте основні тенденції розвитку економіки класичної Греції.
- Яку роль відігравали ремесло і торгівля?
- Охарактеризуйте соціально-класову структуру грецького суспільства.
- Дайте характеристику рабства у класичній Греції.
- Що ми розуміємо під поняттям “афінська демократія”?
- Накресліть схему державного устрою Афін.
- Порівняйте державний лад Афін і Спарти.
- Охарактеризуйте систему спартанського виховання.
- Визначте причини та характер греко-перських воєн, назвіть основні періоди.
- Складіть хронологічну таблицю греко-перських воєн.
- Чим пояснити суперництво Афін і Спарти?
- Чому Афіни зазнали поразки у Пелопоннеській війні?
- У чому полягала криза полісного ладу у Греції?
- Покажіть причини піднесення Македонії.
- Охарактеризуйте реформи Філіпа II. Якими були переваги македонської фаланги?
- Розкажіть про боротьбу македонської та антимакедонської партій в Афінах.
- Поясніть причини поразки греків у боротьбі з Македонією.
- Визначте причини Східного походу Олександра.
- Дайте характеристику Олександра.
- Опишіть похід Олександра на Схід. У чому полягали причини поразки Персії?
- Чому розпалася світова імперія Олександра Македонського?
- У чому полягала сутність еллінізму?
- Назвіть три періоди в історії еллінізму.
- Охарактеризуйте елліністичний Єгипет.
- Покажіть піднесення і занепад держави Селевкідів.
- Охарактеризуйте основні джерела з історії Риму.
- Покажіть вплив природних умов на історичний розвиток Риму.
- Дайте характеристику царського періоду в історії Риму.
- Розкрийте суть реформ Сервія Туллія.
- Дайте характеристику соціально-економічного розвитку Римської республіки у V-IV ст. до н.е.
- Яке значення мала боротьба плебеїв з патриціями?
- Дайте характеристику державного устрою Римської республіки.
- Як ви розумієте вираз “Туси Рим врятували”?
- Дайте короткий опис подій під час Пунічних воєн. Чому Риму вдалося перемогти могутню карфагенську державу і встановити свою владу у Західному Середземномор’ї?

- У чому полягає суть реформ братів Граків?
- Поясніть причини кризи республіканського ладу у I ст. до н.е.
- Розкрийте суть і значення диктатури Сулли.
- Охарактеризуйте хід і значення повстання рабів під проводом Спартака.
- З'ясуйте причини піднесення Цезаря. Дайте оцінку цезаріанству.
- Складіть хронологічну таблицю подій у Римі у I ст. до н.е.
- У чому ви вбачаєте причини падіння республіканського ладу в Римі?
- Покажіть суть принципату Октавіана-Августа.
- Дайте характеристику зовнішньої політики Римської імперії у I-II ст. н.е.
- Визначте рівень економічного розвитку та стан соціальних відносин у Римській імперії I-II ст. н.е.
- Назвіть кризові явища в економіці Стародавнього Риму у II ст.
- Охарактеризуйте правління Септимія Севера.
- Дайте характеристику епохи солдатських імператорів.
- Визначте причини виникнення християнства.
- Які причини сприяли успіху й поширенню християнства?
- Викладіть зміст реформ Діоклетіана.
- Покажіть остаточне оформлення системи домінанту. У чому її суть?
- Прослідкуйте релігійну політику Діоклетіана та Костянтина.
- У чому полягала криза Західної Римської імперії?
- Яку роль відіграли варвари у падінні Західної Римської імперії?
- Покажіть значення римської державності та її вплив на наступні епохи.
- Розкрийте поняття “Середньовіччя”. Складіть періодизацію історії середніх віків.
- Розкрийте процес утворення феодального ладу в надрах рабовласницької системи.
- Визначте причини Великого переселення народів.
- Які держави створилися на місці Західної Римської імперії?
- Охарактеризуйте соціально-економічний устрій та державний лад Франкської держави за часів Меровінгів.
- Охарактеризуйте бенефіціальну реформу Карла Мартелла.
- Дайте характеристику особи Карла Великого.
- Що являють собою феодальний імунітет та васалітет?
- Чому розпалася імперія Карла Великого?
- Як утворилася Візантійська імперія?
- Дайте характеристику суспільного та державного устрою Візантії.
- Перелічіть та визначте основні риси опозиційних течій у східному християнстві.
- Покажіть процес посилення централізованої влади при Юстиніані I.
- Що являла собою феодальна драбина?

- Як проходив процес утворення ранньофеодальних держав у Західній Європі у IX-XI ст.?
- Як проходила боротьба німецьких імператорів з римськими папами за інвеституру?
- Дайте характеристику міст в епоху раннього Середньовіччя.
- Які зміни сталися в господарському житті Західної Європи у X-XI ст.?
- Назвіть передумови виникнення міст нового, феодального типу.
- Охарактеризуйте населення та зовнішній вигляд середньовічних міст.
- Покажіть боротьбу міст з сеньйорами.
- Яке значення мав цеховий устрій для розвитку ремесла?
- Назвіть причини хрестових походів, дати їх проведення та наслідки.
- Назвіть різницю в догматах православної та католицької церкви.
- Як проходила боротьба пап зі світською владою за інвеституру.
- В чому ви вбачаєте причину піднесення папської влади у XII-XIII ст.?
- Охарактеризуйте християнські ересі.
- Охарактеризуйте боротьбу народів Європи з чужоземними загарбниками.
- Дайте характеристику політичного життя країн Європи у XI-XIII ст.
- Охарактеризуйте реформи Філіпа IV Вродливого. Які їх наслідки?
- З якою метою були створені у Франції Генеральні штати?
- Назвіть причини Столітньої війни, охарактеризуйте її хід.
- Намалюйте образ Жанни д'Арк. Як він відобразився у мистецтві?
- Як завершився процес утворення централізованої держави у Франції?
- Які нові явища спостерігалися в економічному та соціальному розвитку Англії XIV-XV ст.?
- Яке значення мало повстання під проводом Уота Тайлера?
- Як проходила і чим закінчилась міжусобна війна в Англії у другій половині XV ст.?
- Визначте спільні риси політичного розвитку Німеччини та Італії у XIV-XV ст.
- Як завершилась Реконкіста в Іспанії?
- Визначте причини падіння Візантії.
- Розкрийте передумови Великих географічних відкриттів.
- Складіть хронологічну таблицю Великих географічних відкриттів.
- Покажіть наслідки Великих географічних відкриттів.
- Як проходив процес колонізації Америки?
- Як почала складатися світова колоніальна імперія?
- Розкрийте процес розвитку продуктивних сил у Західній Європі у XVI-XVII ст.
- У чому полягає суть первісного нагромадження капіталу?
- У чому полягав конфлікт між капіталістичним та феодальним укладами?

- Охарактеризуйте соціально-економічний розвиток і політичний лад Нідерландів напередодні революції.
- Розкрийте причини революції, покажіть розстановку сил у країні.
- Яка подія стала поштовхом до загального повстання?
- Чому герцогові Альбі не вдалося подолати опір народу?
- Висвітліть хід революції, її основні події.
- Як відбулося проголошення незалежності Північних провінцій?
- Покажіть причини економічного піднесення Голландії у першій половині XVII ст.
- Розкрийте особливості політичного устрою Республіки з'єднаних провінцій.
- Покажіть історичне значення Нідерландської революції.
- Дайте характеристику економічного розвитку Франції у XVI – першій половині XVII ст.
- Змалюйте соціальний устрій Франції як основи абсолютизму.
- Який вплив мала реформація на суспільно-політичне життя Франції?
- Назвіть передумови громадянських воєн.
- Яке значення мав Нантський едикт?
- Чому правління Генріха IV ми вважаємо перемогою абсолютизму?
- Охарактеризуйте епоху Ришельє у Франції.
- Чому після Великих географічних відкриттів економіка Англії почала розвиватися швидкими темпами?
- Назвіть особливості абсолютизму в Англії.
- Дайте характеристику внутрішньополітичної боротьби в Англії при Тюдорах.
- Визначте причини загострення соціальних протиріч в Англії на початку XVII ст.
- Назвіть причини посилення абсолютизму в Іспанії у XVI ст.
- Охарактеризуйте державний лад в Іспанії епохи абсолютизму.
- Визначте особливості іспанського абсолютизму.
- Що ми розуміємо під Середньовічним Сходом?
- Які відмінності у становленні феодальних відносин на Сході ми спостерігаємо порівняно із Заходом?
- Дайте періодизацію історії Середньовічного Сходу.
- Простежте політичний розвиток Індії у період Середньовіччя.
- Чому Індія потрапила під владу європейських колонізаторів?
- Як складалася китайська чиновницько-бюрократична система?
- Охарактеризуйте основні віхи політичної історії Китаю у середні віки.
- Виясніть причини піднесення Ірану та Індії у середні віки.
- Назвіть причини піднесення Ірану та Османської імперії у середні віки.
- Чому з XVII ст. почався занепад Османської імперії?

- Назвіть основні події політичної історії Японії. Чому занепала влада імператорів і посилилась влада сьогунів?
- Визначте причини виникнення ісламу. Назвіть спільні риси й відмінності християнства та ісламу.
- Покажіть процес утворення й розширення Арабського халіфату. Яку роль відіграли арабські завоювання в Європі?
- Якими були основні етапи й наслідки утворення Московської централізованої держави?
- Покажіть спільні риси й відмінності утворення централізованих держав у Західній Європі й на Русі.
- Чому Москва після Куликовської битви не змогла звільнитися від монголо-татарського гноблення?
  - Охарактеризуйте процес завершення об'єднання руських земель навколо Москви.
- Дайте характеристику особи Івана IV.
- Дайте характеристику реформ середини XVI ст. Що ви розумієте під поняттям "станово-представницька монархія"?
- Покажіть соціальні та політичні наслідки опричнини.
- Висвітліть причини, характер і хід Лівонської війни. Чому вона закінчилася невдачею для Росії?
- Що ми розуміємо під "смутними часами" на початку XVII ст.?
- Охарактеризуйте внутрішню та зовнішню політику Бориса Годунова.
- Розкрийте боротьбу російського народу з польськими та шведськими інтервентами на початку XVII ст.
- Дайте оцінку селянської війни під проводом Болотникова.
- З'ясуйте основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики Росії за час правління Олексія Михайловича.
- Охарактеризуйте соціальну боротьбу у XVII ст.
- Визначте історичні передумови англійської революції середини XVII ст.
- У чому полягала криза абсолютизму в Англії у першій чверті XVII ст.?
- Покажіть боротьбу Карла I з парламентом, розкрийте події громадянської війни.
- Дайте характеристику внутрішньої та зовнішньої політики Кромвеля.
- Чому в Англії відбулася реставрація монархії?
- Розкрийте історичне значення англійської революції середини XVII ст.
- Визначте основні риси політичного устрою Англії в кінці XVII – XVIII ст.
- Охарактеризуйте основні політичні партії Англії XVIII ст.
- Дайте характеристику промислового розвитку Англії XVIII ст. У чому полягала суть промислового перевороту?
- Назвіть основні риси французького абсолютизму при Людовіку XIV.

- Опишіть становище Франції при Людовіку XV.
- Доведіть, що при Людовіку XVI йшов процес назрівання революційної кризи.
- Сформулюйте основні причини Великої Французької революції кінця XVIII ст.
- Що спонукало Людовика XVI скликати Генеральні штати?
- Дайте характеристику діяльності Генеральних штатів напередодні революції?
- Охарактеризуйте події першого етапу революції?
- Змалюйте боротьбу революційної Франції проти інтервентів.
- Що свідчить про демократичні перетворення у Франції на першому етапі революції?
- Якими подіями характеризується другий етап революції?
- Порівняйте конституції 1791 і 1793 років.
- З'ясуйте розстановку в Конвенті.
- Поясніть значення Декларації прав людини і громадянина.
- Визначте Ваше ставлення до страти Людовика XVI.
- Охарактеризуйте суть якобінської диктатури. Поміркуйте, мали історичні перспективи у якобінців чи вони були приречені на поразку?
- У чому полягала суть контрреволюційного перевороту 9 термідора?
- З'ясуйте історичне значення Великої Французької революції.
- Назвіть причини Тридцятилітньої війни, її етапи та наслідки.
- Покажіть становище Німеччини у другій половині XVII – XVIII ст.
- Які були причини піднесення Пруссії?
- Охарактеризуйте реформи Марії-Терезії та Йосифа II.
- Чим пояснити дальший занепад Іспанії та Португалії у XVII-XVIII ст.?
- Назвіть особливості колонізації Америки англійцями.
- Визначте політичний устрій англійських колоній у Північній Америці.
- Охарактеризуйте головні риси соціально-економічного розвитку Північної Америки.
- Чому в США є сильними традиції місцевого самоврядування?
- Вкажіть на причини війни англійських колоній в Америці за незалежність.
- Назвіть головних лідерів війни за незалежність, дайте характеристику їх поглядів.
- Простежте хід війни за незалежність.
- Дайте аналіз Декларації незалежності США.
- Чому конституція 1787 р. за всю історію США практично не змінювалась?
- Визначте характер, особливості й значення американської революції.
- Складіть хронологічну таблицю основних подій часів Петра I.

- Дайте характеристику реформ Петра I, покажіть їх негативні та позитивні сторони.
- Покажіть здобутки зовнішньої політики Петра I.
- Що ми розуміємо під епохою дворцових переворотів?
- Розшифруйте термін “біронівщина”.
- У чому полягає політика “освіченого абсолютизму” Катерини II?
- Визначте характерні риси соціально-економічного розвитку Росії другої половини XVIII ст.
- Простежте еволюцію зовнішньої політики Росії у XVIII ст.
- Охарактеризуйте соціальні рухи в Росії у XVIII ст.
- Підготуйте розповідь про внутрішню та зовнішню політику Павла I.
- Чому Індія та Індонезія стали об’єктом гострого суперництва між європейськими країнами?
- Що означає термін “боротьба всіх проти всіх” стосовно Індії?
- Визначте специфіку колоніальної політики європейських держав у Індонезії.
- Покажіть роль маньчжурських завойовників в історії Китаю.
- Дайте характеристику політичного устрою Цинської імперії.
- Зазначте основні напрями зовнішньої політики Китаю.
- Охарактеризуйте спільне та особливе в розвитку арабських країн у XVIII ст.
- Змалюйте стан промисловості та сільського господарства у країнах Латинської Америки.
- Продемонструйте систему експлуатації колоній у Латинській Америці, порівняйте її з відповідною системою в інших країнах світу.
- Охарактеризуйте національно-визвольний рух.
- Складіть розповідь про початок військової кар’єри Наполеона.
- Назвіть причини приходу до влади Наполеона.
- Дайте характеристику зовнішньої та внутрішньої політики Наполеона у перше десятиліття XIX ст.
- Що таке континентальна блокада? Чому вона закінчилася невдачею?
- Чому Наполеон зазнав поразки у війні з Росією?
- Чому зазнав невдачі режим Наполеона?
- Покажіть роль Англії у світовій політиці в кінці XVIII – на початку XIX ст.
- Які зміни сталися у політичному становищі Німеччини та Італії?
- Чому Наполеонові не вдалося підкорити Іспанію?
- Як відбулася реставрація Бурбонів у Франції?
- Чому Наполеонові не пощастило втримати владу у 1815 р.?
- Визначте причини і наслідки липневої революції 1830 р. у Франції.
- Охарактеризуйте причини, характер, хід і значення революції 1848 р. у Франції.

- Чому Луї Бонапарту вдалося встановити Другу імперію у Франції?
- Чи була неминуchoю поразка Франції у війні з Пруссією 1870 р.?
  - Доведіть справедливiсть чи помилковiсть твердження класиків марксизму, що Паризька комуна була спробою встановлення диктатури пролетаріату.
- Назвіть причини поразки Паризької комуни.
- Охарактеризуйте обстановку, в якій проходило становлення Третьої республіки.
- Чому Франція пішла на зближення з Росією?
- Визначте основні напрями зовнішньої політики Англії у 1800-1815 рр
- Якими були наслідки промислового перевороту для Англії?
- Чому Англію середини ХІХ ст. називали “майстернею світу”?
- Чому Англію ми називаємо найбільшою метрополією світу?
- Складіть хронологію розширення Британської колоніальної імперії.
- Дайте визначення чартистському рухові.
- Визначте причини уповільненого розвитку Англії в останній третині ХІХ ст.
- Охарактеризуйте основні напрями зовнішньої політики Англії у другій половині ХІХ ст.
- Вкажіть на основні причини й відмінності революцій 1848-1849 рр. в Німеччині, Австрії та Італії.
- Покажіть роль Росії у придушенні революційного руху в Західній Європі.
- Дайте характеристику особи Бісмарка.
- Чому Пруссія виступила гегемоном у Німеччині?
- Чому Франція стояла на заваді об’єднанню Німеччини?
- Чому Німеччина перемогла Францію у 1871 р.?
- Покажіть обмежений характер імперської конституції.
- Охарактеризуйте два напрями у національно-визвольному русі Італії.
- Підготуйте розповідь про завершення об’єднання Італії.
- Розкажіть про реформи, які були здійснені у перше десятиріччя царювання Олександра І.
- У чому історичне значення перемоги російського народу над наполеонівською Францією?
- Розкрийте основні положення "Руської правди" П. Пестеля та "Конституції" М. Муравйова.
- Охарактеризуйте особливості промислового перевороту в Росії.
- Висвітліть суспільно-політичний рух у 30-40-х рр. ХІХ ст.
- Визначте пріоритетні напрямки зовнішньої політики Росії у першій половині ХІХ ст.
- Яке значення мала поразка Росії у Кримській війні?

- Які реформи були проведені у 60-70-х рр. XIX ст.? Розкрийте їх характер та історичне значення.
- Охарактеризуйте контрреформи Олександра II.
- Як розвивався капіталізм у пореформені роки?
- Дайте характеристику суспільно-політичного руху в Росії у другій половині XIX ст.
- З'ясуйте основні напрями зовнішньої політики Росії у другій половині XIX ст.
- Назвіть конкретні факти про розвиток робітничого та марксистського руху в Росії.
- Які нові території були приєднані до Росії в останній третині XIX ст.?
- За рахунок яких територій розширились США у першій половині XIX ст.?
- Чому Росія продала США Аляску?
- Поясніть структуру органів державної влади США.
- Простежте формування двопартійної системи у США.
- У чому полягає суть доктрини Монро?
- Дайте характеристику президентів США Е. Джексона та А. Лінкольна.
- З'ясуйте причини та хід громадянської війни в США.
- Які наслідки мала перемога Півночі у громадянській війні?
- Що ми розуміємо під реконструкцією Півдня?
- Визначте наслідки промислового перевороту для розвитку економіки США.
- Чому США стали класичною країною монополістичного капіталізму?
- Що ви можете побачити спільного у соціально-економічному розвитку Османської імперії, Ірану і Китаю?
- Дайте оцінку реформам Селіма III та Махмуда II. Чому вони не дали відчутних результатів?
- Визначте спільні риси революцій у Туреччині, Ірані та Китаї.
- Дайте характеристику соціально-економічного розвитку Індії у XIX – на початку XX ст.
- Назвіть спільні риси повстання сипаїв у Індії та Тайпінського повстання у Китаї.
- Чому ми можемо говорити про напівколоніальний статус Туреччини, Ірану та Китаю?
- Визначте причини економічного піднесення Японії.
- Знайдіть витоки агресивної зовнішньої політики Японії у кінці XIX – на початку XX ст.
- Які особливості економічного та політичного розвитку Індонезії можна спостерігати у XIX – на початку XX ст.?
- Дайте характеристику племен і народностей, які населяли Африку.
- Які державні об'єднання, що існували на території Африки?
- Охарактеризуйте африканські колонії.

- Що являла собою держава бурів?
  - Покажіть гостроту суперечностей європейських країн у боротьбі за поділ Африки.
  - Розкрийте зміст рішень Берлінської конференції 1885 р.
  - Назвіть держави Латинської Америки, які здобули незалежність у XIX ст..
  - Визначте загальні риси економічного розвитку країн Латинської Америки у XIX ст.
  - Назвіть героїв і керівників національно-визвольної боротьби в Латинській Америці у XIX ст.
  - Поясніть суть терміну “кауділізм”.
  - Підберіть факти, які підтверджують експансію американського капіталу у країни Латинської Америки.
-
- Охарактеризуйте основні досягнення науково-технічної революції XIX ст.
  - У чому полягає суть промислового перевороту, які його технічні та соціальні наслідки?
  - Дайте характеристику становища робітничого класу у першій половині XIX ст.
  - Які особливості мав робітничий рух першої половини XIX ст.?
  - Назвіть та охарактеризуйте основні ідейно-політичні течії XIX ст.
  - Чим була викликана поява трьох течій у профспілковому русі країн Західної Європи та США?
  - Чим пояснити виникнення і зростання кількості робітничих та соціалістичних партій в країнах Європи і США в останній третині XIX – на початку XX ст.?
  - Охарактеризуйте діяльність I і II Інтернаціоналу.
  - У чому суть вчення Е. Бернштейна?
    - Дайте оцінку міжнародному соціалістичному та робітничому рухові напередодні Першої світової війни.
  - Покажіть розстановку сил у Європі в 70-80-х рр. XIX ст. Чому Росія виступала проти ізоляції Франції на міжнародній арені?
  - Назвіть імена трьох найбільш видатних політиків XIX ст., дайте їм характеристику.
  - У чому полягала суть англійської політики "блискучої ізоляції"?
  - Охарактеризуйте основні міжнародні конфлікти на межі XIX-XX ст.
  - Доведіть, що в кінці XIX – на початку XX ст. почалася боротьба за переділ світу між провідними імперіалістичними державами. Чому загострилось англо-німецьке суперництво?
  - Визначте наслідки Балканських воєн.
  - Дайте характеристику воєнно-політичних союзів, які склалися в Європі у кінці XIX – на початку XX ст.

- 1. Дайте характеристику причин, характеру і основних цілей учасників Першої світової війни.
- Складіть хронологічну таблицю воєнних дій на Західному та Східному фронтах у 1914-1918 рр.
- Дайте оцінку Брестському миру 1918 р.
- Охарактеризуйте основні умови Версальського миру та риси Версальсько-Вашингтонської системи.
- Сформулюйте основні наслідки війни.
- Яке значення мала листопадова революція 1918 р. у Німеччині?
- Як план Дауеса вплинув на розвиток економіки Німеччини?
- Розкрийте причини приходу фашистів до влади.
- Сформулюйте основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики німецького фашизму.
- Доберіть факти, які свідчать, що фашистська Німеччина цілеспрямовано готувалася до світової війни.
- Що є спільного в економічному та політичному розвитку Німеччини й Італії у період між двома світовими війнами?
- Охарактеризуйте економічне становище США після Першої світової війни.
- Чому світова економічна криза 1929-1933 рр. найбільше вразила саме США?
- Розкрийте суть "нового курсу" президента Ф. Рузвельта.
- Дайте характеристику політичного та економічного становища Англії у період між двома світовими війнами.
- Чому політика Народного фронту у Франції зазнала невдачі?
- Розкрийте політику польського уряду в західноукраїнських та західнобілоруських землях.
- Дайте характеристику економічного та політичного становища Чехословаччини у 1918-1939 рр.
- З'ясуйте суть хортистського режиму в Угорщині.
- Покажіть характер фашистського режиму Й. Антонечку в Румунії.
- Чому в Болгарії влада перейшла від ліберально-народних партій до військової диктатури?
- Проаналізуйте політичне становище Югославії у період між двома світовими війнами.
- Чому виявилась непопулярною в Іспанії диктатура генерала Прімо де Рівера?
- З'ясуйте політику уряду Народного фронту в Іспанії.
- Висвітліть основні події громадянської війни в Іспанії.
- Чим пояснити перемогу генерала Франко над республіканцями?
- Охарактеризуйте становище США після Першої світової війни.
- Визначте причини і масштаби "великої депресії" в США.
- У чому полягала суть "нового курсу" президента США Ф. Рузвельта?

- Дайте характеристику соціально-економічного розвитку Японії у міжвоєнний період.
- Чим пояснити агресивну зовнішню політику Японії?
- У чому полягає суть руху 4 травня у Китаї?
- Охарактеризуйте революційні події в Китаї 1923-1927 рр.
- У чому полягає суть суперечностей між гомінданом та комуністами?
- Які факти свідчать про наростання національно-визвольного руху в Індії після Першої світової війни?
- У чому полягає суть кампанії “громадянської непокори”?
- Покажіть спільні риси та особливості економічного та суспільно-політичного життя народів Південно-Східної Азії.
- Викладіть основні події в Афганістані у 1919-1939 рр.
- Дайте оцінку подіям в Ірані у міжвоєнний період.
- Визначте суть революційних подій у Туреччині та покажіть діяльність Кемаля Ататюрка.
- Охарактеризуйте ситуацію на Близькому Сході у 1919-1939 рр.
- Наведіть факти піднесення національно-визвольного руху в країнах Північної Африки.
- Охарактеризуйте становище країн і народів Тропічної та Південної Африки.
- Покажіть особливості економічних та політичних процесів у країнах Латинської Америки.
- У чому полягало протиборство демократичних сил і диктаторських режимів у країнах Латинської Америки?
- Охарактеризуйте соціально-економічний розвиток Росії на початку ХХ ст.
- Опишіть громадсько-політичне життя Росії на початку ХХ ст.
- Покажіть процес формування соціалістичних політичних партій в Росії на початку ХХ ст.
- Визначте причини, характер, хід і наслідки російсько-японської війни.
- Назвіть причини і характер російської революції 1905-1907 рр.
- Перелічіть основні події революції 1905-1907 рр.
- Сформулюйте причини поразки і уроки першої російської революції.
- Дайте характеристику реформам Столипіна.
- Які були причини вступу Росії у Першу світову війну?
- Охарактеризуйте хід воєнних дій на Східному фронті у 1914-1916 рр.
- Назвіть ознаки революційної кризи напередодні революції.
- Сформулюйте причини і наслідки Лютневої революції.
- У чому полягає суть двовладдя?
- З’ясуйте політику Тимчасового уряду. Чому вона викликала незадоволення широких народних мас?

- Визначте причини і характер російської революції 1917 року.
- Охарактеризуйте політику Тимчасового уряду.
- Поясніть причини зростання популярності більшовиків влітку й восени 1917 року.
- Який характер носили події Жовтня 1917 року: це був переворот чи революція?
- Сформулюйте причини громадянської війни в Росії, охарактеризуйте її етапи.
- Покажіть різницю нової економічної політики від політики воєнного комунізму.
- Дайте характеристику досягненням радянської країни за часів непу.
- Назвіть основні етапи утворення СРСР. Яка ваша думка: СРСР – це новий варіант Російської імперії чи добровільний союз суверенних держав?
- Чому радянське керівництво пішло на згортання непу?
- У чому полягала суть радянської індустріалізації? За рахунок яких коштів вона проводилась?
- Визначте плюси і мінуси радянської індустріалізації.
- Розкрийте суть політики суцільної колективізації. Чому деякі історики вважають, що вона підірвала продуктивні сили сільського господарства?
- Як на практиці здійснювалася сталінська теза “ліквідації куркульства як класу”?
- Чому питання про голод 1932-1933 рр. замовчувалося в радянській історичній науці?
- Назвіть основні риси командно-адміністративної системи, яка склалася в СРСР.
- Охарактеризуйте найбільш важливі події суспільно-політичного життя в СРСР у 30-х рр.
- Дайте характеристику основним напрямкам зовнішньої політики СРСР у зазначений період.
- Покажіть причини й характер Другої світової війни, дайте її періодизацію.
- Назвіть основні події першого етапу війни. Чому стався швидкий розгром Франції?
- Сформулюйте причини поразок Червоної Армії на початковому етапі війни. Яке значення мала перемога радянських військ під Москвою?
- Чим пояснити успіхи Японії у 1941-1942 рр.?
- Покажіть всесвітньо-історичне значення Сталінградської битви. Чому ця битва вважається початком корінного перелому в ході Другої світової війни?
- Складіть хронологічну таблицю найважливіших подій Другої світової війни.

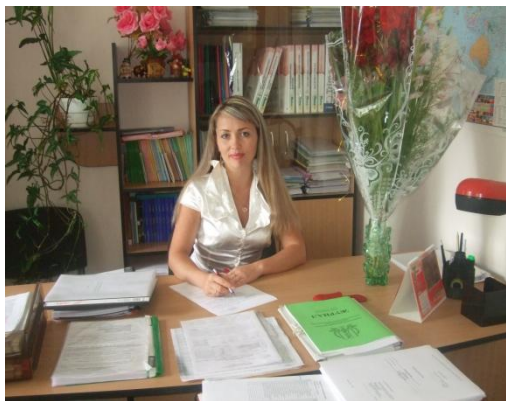
- Які рішення були прийняті на Тегеранській конференції?
- Доведіть, що радянсько-німецький фронт був вирішальним у ході Другої світової війни.
- Визначте зміст Ялтинсько-Потсдамських угод.
- Складіть розповідь про заключний етап Великої Вітчизняної війни.
- Назвіть причини і наслідки швидкої капітуляції Японії.
- Дайте оцінку урокам і наслідкам війни.
- Охарактеризуйте основні тенденції розвитку західного світу після Другої світової війни.
- Яке значення мало створення ООН?
- Чому США стали ініціатором створення НАТО?
- З'ясуйте причини “холодної війни”. Яка роль у її розв’язанні належить США?
- Що являє собою доктрина Трумена і план Маршалла.
- З'ясуйте суть маккартизму і доктрини “масованого впливу”.
- Назвіть дані, які підтверджують тезу про економічне піднесення США у 1945-1965 рр.
- Яку роль відіграли США у війні в Кореї?
- США і Карибська криза.
- Дайте характеристику наслідків Другої світової війни для Англії.
- З'ясуйте політику лейбористського уряду Еттли.
- Чому лейбористська партія зазнала поразки на початку 50-х рр. і змушена була дати дорогу консерваторам на чолі з У. Черчиллем та А. Аденом?
- З'ясуйте причини піднесення економіки Англії у 50-60-х рр. XX ст.
- Охарактеризуйте наслідки Другої світової війни для Франції.
- Висвітліть внутрішню і зовнішню політику Четвертої республіки.
- У чому полягала політична криза середини 50-х рр. XX ст.?
- Визначте причини і наслідки приходу де Голля до влади і створення П'ятої республіки.
- Розкрийте суть політики голлізму.
- Дайте характеристику окупаційного режиму в Німеччині після закінчення Другої світової війни.
- Розкрийте суть реформ Ерхарда.
- Висвітліть утворення ФРН та політику її першого канцлера К. Аденауера.
- Визначте причини утворення НДР.
- Що являє собою німецьке економічне диво?
- Покажіть становище Японії після Другої світової війни.
- Що являє собою “зворотний курс” Доджа-Шоупа?
- Розкрийте суть Сан-Франціського договору.
- Покажіть причини економічного піднесення Японії.

- Покажіть наслідки Другої світової війни для СРСР.
- Які труднощі були на шляху відбудови народного господарства?
- Чому СРСР порівняно швидко відновив зруйновану війною економіку?
- У чому полягає суть “хрущовської відлиги”?
- Розкрийте історичне значення XX з’їзду КПРС.
- Чому партійна верхівка змістила Хрущова від влади?
- Охарактеризуйте косигінську економічну реформу.
- Покажіть внесок СРСР в розвиток науки і техніки у 60-х – першій половині 60-х рр.
- Як відбувалися народно-демократичні революції в країнах Східної Європи та Азії?
- Як склалася світова система соціалізму? Покажіть її основні етапи.
- Дайте оцінку будівництва соціалізму в країнах Східної та Південно-Східної Європи.
- В чому полягала суть югославської моделі соціалізму?
- Покажіть роль і значення РЕВ у розвитку соціалістичних країн.
- Розкажіть про місце і значення Варшавського договору в системі міжнародних відносин.
- Що таке холодна війна? Яку роль вона відіграла у протистоянні двох систем?
- Як утворилися азіатські країни соціалізму?
- Вкажіть на суперечності, які проявлялися всередині світової системи соціалізму.
- Як проходили демократичні революції в країнах Східної Європи?
- 11. У чому полягає суть ринкових реформ у Китаї?
- Яким є сучасне становище В’єтнаму, Куби, Монголії, Лаосу, Північної Кореї?
- У чому ви вбачаєте причини розпаду світової системи соціалізму?
- Якими були наслідки перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні?
- Як проходила відбудова народного господарства СРСР?
- Які зміни відбулися в суспільно-економічному житті СРСР після смерті Й.В. Сталіна?
- Як можна оцінити період другої половини 50-х – першої половини 70-х рр. для СРСР, радянського народу?
- Які негативні тенденції в економіці СРСР почали проявлятися у середині 70-х рр.?
- Які негативні явища проявилися в зовнішній політиці СРСР у 70-80-х рр.?
- Дайте оцінку горбачовської "перебудови".
- У чому полягали причини розпаду СРСР?
- Охарактеризуйте економічну і політичну обстановку в Росії після розпаду СРСР.

- Що ви розумієте під терміном "колоніалізм"?
- Як склалася система колоніалізму?
- Охарактеризуйте основні етапи розвитку колоніальної системи.
- В чому полягає суть кризи колоніальної системи?
- Коли розпалася колоніальна система? Яку роль відіграв СРСР у цьому процесі?
- Які варіанти соціально-економічного розвитку були можливі для країн, що звільнилися від колоніальної залежності?
- Охарактеризуйте країни Третього світу. Як вони поділяються за рівнем свого розвитку?
- Розкажіть про нові індустріальні країни.
  - Визначте основні напрями зовнішньої політики США у післявоєнний час. Чому війна у В'єтнамі зазнала краху?
- Дайте характеристику внутрішньої політики США у другій половині XX – на початку XXI ст.
- Покажіть роль США у подіях на Балканах, у боротьбі з міжнародним тероризмом.
- З'ясуйте місце і значення Канади у сучасній побудові світу.
- У чому полягає проблема Квебеку?
- Порівняйте основні тенденції розвитку ФРН та НДР.
- У чому полягає суть "економічного дива" у ФРН?
- Покажіть роль японської економіки в останній третині XX ст. – на початку XXI ст.
- Визначте основні напрямки зовнішньої та внутрішньої політики Великої Британії в другій половині XX – на початку XXI ст.
- Дайте характеристику особистості М. Тетчер.
- У чому полягає суть тетчеризму?
- Розкрийте суть ольстерської проблеми.
- Чому Велика Британія є набільш вірним партнером США у зовнішньополітичних акціях?
- Встановіть принципову різницю між політичним ладом Четвертої та П'ятої республік у Франції.
- Дайте характеристику політики уряду Ширака.
- Проаналізуйте основні напрями зовнішньої та внутрішньої політики Італії у другій половині XX – на початку XXI ст.
- Дайте класифікацію країн, що розвиваються, за даними їх економічного розвитку.
- У чому полягають причини швидкого економічного піднесення нових індустріальних країн?
- Що являє собою рух неприєднання?
- Охарактеризуйте державний переворот в Чилі 1973 р.
- Чому події в Афганістані протягом останніх 30 років привертають увагу світової громадськості і розвинених країн світу?

- У чому полягає іракська проблема і американсько-іракський конфлікт?
- Розкрийте суть палестинської проблеми.
- У чому полягає небезпека міжнародного тероризму?
- Розкрийте причини застійних явищ в економічному та громадсько-політичному житті СРСР у 70-80-х рр.
- Чим була викликана необхідність “перебудови”?
- Наведіть факти, які свідчать про політику розрядки в 70-80-х рр. XX ст.
- Чому горбачовська “перебудова” не дала позитивних результатів?
- Які фактори привели до розпаду СРСР?
- У чому полягає суть переходу до ринкової економіки на пострадянському просторі?
- Які факти свідчать про криміналізацію російського суспільства?
- Поясніть причини, характер і наслідки фінансової кризи 1998 р.
- Розкрийте суть протистояння президента і парламенту в Росії у 1993 р.
- Простежте хід війни у Чечні.
- Розкрийте факти з громадсько-політичного життя Росії, які дискредитують ідеї демократії.
- Охарактеризуйте політику президента Путіна.
- Які особливості сучасного розвитку Білорусі?
- Покажіть шляхи і перспективи розвитку країн Балтії.
- Назвіть причини нестабільності ситуації у Молдові.
- Дайте характеристику соціально-економічного та політичного становища республік Закавказзя.
- Покажіть становище Казахстану та країн Середньої Азії на сучасному етапі.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Морозова Ольга Станіславівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили, співробітник Науково-дослідного інституту полоністики, член Національної спілки краєзнавців України, Української асоціації усної історії, Польського

історіографічного товариства, науковий керівник секцій «Всесвітня історія» та «Історія України» Миколаївського обласного територіального відділення МАН.

Автор близько 100 наукових праць, зокрема 2 навчальних посібників, у провідних наукових виданнях України, Польщі, Чехії, Словаччини тощо, активний учасник міжнародних, республіканських, регіональних та вузівських наукових конференцій, з'їздів, симпозіумів.

За наукові досягнення нагороджена грамотою Міністерства освіти і науки України, Дипломом Міністерства освіти і науки України, Національної Академії наук України, Національного центру «Малої академії наук України», Управління у справах сім'ї та молоді Миколаївської облдержадміністрації, численними грамотами Управління освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації, Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

2011 р. - Член делегації України в конгресі місцевих і регіональних влад Ради Європи.

2012 – отримала Диплом Східної літньої школи істориків (Варшава).

2012 - Стипендіат фонду Королеви Ядвіги при Ягеллонському університеті (Краків)

2016 – Стипендіат Фондації ім. К.Скубішевського (Варшава).

Наукові інтереси: сучасна польська історіографія, українсько-польські відносини ХХ ст., проблеми історії України ХХ ст., історичне краєзнавство, українське національне відродження, історія мовного питання в Україні тощо.

Електронна адреса: olga_chdu@ukr.net

Телефон: (0512) 76-55-94